تاریخ

اووم ټولګی

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او
درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

اړه لري. په بازار کې یې
سر غړوونکو سره به یې

۱۳۹۰

Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اووم ټولګی

۱۳۹۰

هجري لمریز

الف

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلفان:

- پوهنوال محمد رسول باوری
- پوهنمل شاه صنم عمری جبارخیل
- مؤلف محمد ابراهیم حقپال
- د مؤلف مرستیال الحاج وحیدالله احمدزی
- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمدزی

مسلکي اډیټور:

- پوهنوال محمد رسول باوری

د ژبې اډیټور:

- عبدالقیوم مشوانی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- غلام الدین کلانتري
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري او عنایت الله غفاري

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سينه کې د اسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

لومړی څپرکی: د تاریخ بنسټونه، ۱ - ۱۰
- د تاریخ د علم او کټو په اړه څه پوهیږئ؟
- د مؤرخینو سرچینې څه شی دي؟
- آیا په تاریخ کې د زماني ویش په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د سنو د ډولونو او د هغو د بدلون سره آشنایي لرئ؟

دوهم څپرکی: د افغانستان لومړني مدنیتونه ۱۱ - ۴۰
- آیا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا آریائیان پیژنئ؟
- د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي.
- د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهیږئ!
- د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان اسپه او کیانیان) پیژنئ.
- افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریائیان او یونانیان).
- د یونان- باختري خپلواک دولتونه.
- د یونان- باختري مهال هنري فرهنګي ځانګړنې.
- آیا د کوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د کوشانیانو د مهمو مرکزونو په اړه معلومات لرئ؟
- بګرام.
- هډه بامیان.
- آیا یفتلیان پیژنئ؟

دریم څپرکی: د نړۍ لرغوني مدنیتونه ۴۱ - ۵۲
- آیا د مصر د لرغوني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشئ د بین النهرین د پخواني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ.
- د هند د لرغوني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د چین د لرغوني مدنیته خبر یاست؟
- آیا پوهیږئ د یونان پخوانی تمدن څرنګه پیل شو؟
- آیا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

څلورم څپرکی: د اسلام تاریخ ۵۷- ۸۰

- آیا پوهیږئ چې د اسلام مبارک دین دمخه د عربستان وضعه څرنګه وه؟
- د لوی څښتن (ج) د استازي حضرت محمد (ص) له ژوند سره زیات آشنا شئ.
- آیا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او فتحو په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- آیا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پیښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی (کرم الله وجهه) د خلافت دوران څرنګه تیر شو؟
- آیا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولیږل شو؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځید؟

د اووم ټولګي د تاریخ اصطلاحات: ۸۱- ۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د تاریخ بنسټونه (مبادي)

- د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟
- د تاریخ لیکونکو سرچینې څه شی دي؟
- ایا د زماني وېش په اړه په تاریخ کې معلومات لرئ؟
- ایا د نېټو د بدلون او ډولونو سره اشنایي لرئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د تاریخ له تعریف او ګټو سره اشنا کیږي د تاریخ لیکوونکو سرچینې پېژني او سربېره پردې په هېواد او نړۍ کې له معمولو نېټو سره اشنا کېږي. د تاریخي دورو ویشنه زده کوي او هم د ځینو نېټو د بدلون په لارو چارو پوهیږي.

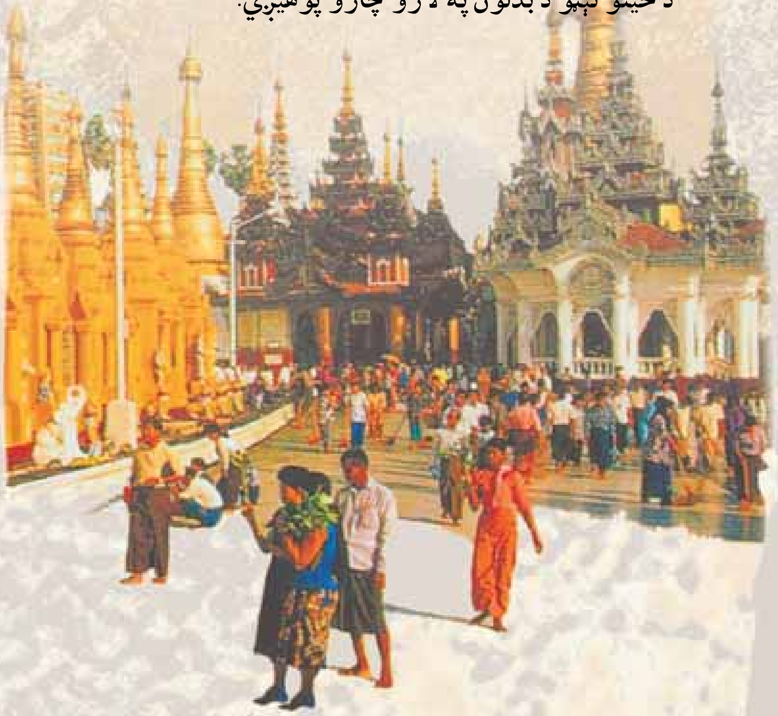

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟

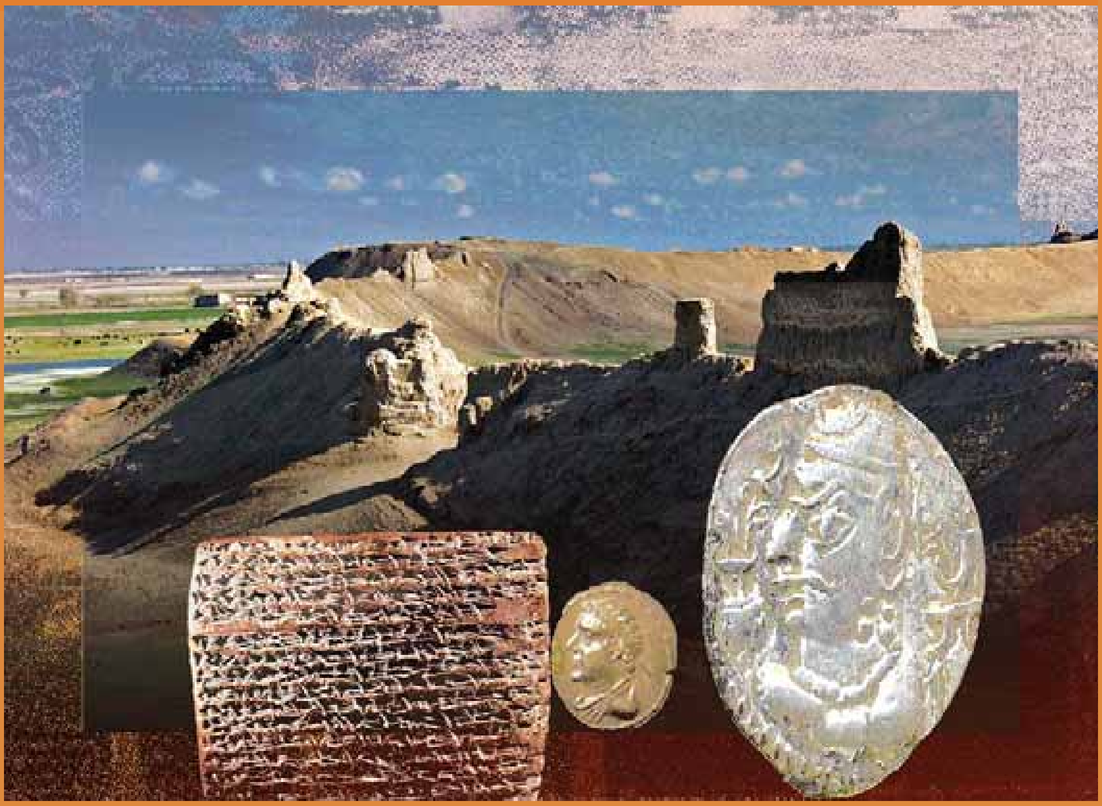

(تاریخ د تېر مهال هینداره او د اوس مهال لوست دی)

د تاریخ تعریف:

تاریخ هغه علم دی چې تېرې شوې پېښې د مهال (زمان) او ځای (مکان) په پام کې نیولو سره بیانوي. مهال او ځای ته د تاریخي پېښو په اړه پام کول تاریخ له کیسو او نکلونو څخه بېلوي.

کومه پېښه چې په ټاکلي مهال او ځانګړي ځای کې پېښه شوې وي، تاریخي پېښه ده. د بېلګې په توګه د **بدر غزا** چې په دویم هجري قمري کال کې د مدینې په ۱۵۰ کیلومترۍ کې پېښه شوې یوه تاریخي پېښه ده. دا د تاریخ د علم دنده ده چې ددغې پېښې په اړه موږ ته معلومات راکړي.

موږ پوهېږو چې انسانانو او بشري ټولنې بېلا بېل مهالونه او پړاوونه تېر کړي دي. ډېرې لومړي ژوري لارې یې ترشا پرېښې او اوسني پړاو ته رسېدلي دي. دغه ټولې پېښې او د هغو پړاوونه چې په بېلا بېلو وختونو او بېلا بېلو سیمو کې پېښه شوې، د تاریخ لیکونکو له خوا لیکل شوې دي، دغو لیکل شوو متنونو ته تاریخ وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ پوهان بشري تاریخ پر دوو دورو ویشي **تر تاریخ وړاندې دوره** (**ماقبل التاریخ**) او **تاریخي دوره**. له تاریخ څخه وړاندې دورو مطالعه د انسان د پیدایښت او انساني ټولنو له لومړنیو کلتورونو څخه پېل کېږي. د مدنیت تر عام کېدلو او د لیک د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخی دورې د لومړنیو بشري مدنیتونو له پیدایښت څخه پېل کیږي او تر اوسه پورې دوام مومي. له تاریخ څخه وړاندې دورو کې انسانانو ډېر ساده، خو ډېر بوخت ژوند درلود، یوازې د خپل مټ په زور به یې خپلې اړتیاوې پوره کولې. په غرونو او سمڅو کې اوسېدل. د ونو او حیواناتو له پوستکو څخه به یې جامې جوړولې. د مېوو په ټولولو او د وحشي حیواناتو د ښکار کولو له لارې به یې ژوند کاوه. څنګه چې انسان اشرف المخلوقات دی، له دې امله د نورو ژوو په پرتله یې په خپل ژوند کې بدلون راوست او اوسني مدني پړاو ته ورسېد. هغه مهال چې انسانان د مدنیت پړاو ته ورسېدل، له هغه سره سم تاریخي پړاو پیل شو او تر اوسه دوام لري. تاریخ موږ له تېرو شویو پېښو څخه خبروي که زموږ په ګټه وي او یا مو پر زیان. د پر مختللو ټولنو د ودې لاملونه موږ ته راپېژني، انسانانو ته د تېر وخت په اړه معلومات ورکوي. لنډه دا چې تاریخ د تېر ژوند هینداره او د راتلونکي انسان او بشري ټولنې لپاره لارښود دی.

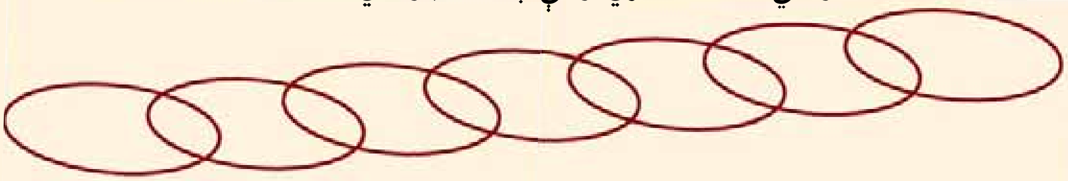

زده کوونکي دې همداسې انځور په خپله کتابچه کې رسم کړي او بیا دې د خپل ژوند هر کال په یوه دایره کې ولیکي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړی ډله دې تاریخ تعریف کړي او دویمه ډله دې د تاریخ ګټې بیان کړي.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د تاریخ د ښېګڼو په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

۱.تاریخ تعریف کړئ.
۲.تاریخ پوهان تاریخ په څو دورو وېشي؟ نومونه یې واخلئ.
۳.تاریخ موږ ته څه را زده کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ لیکونکو سرچینې څه دي؟

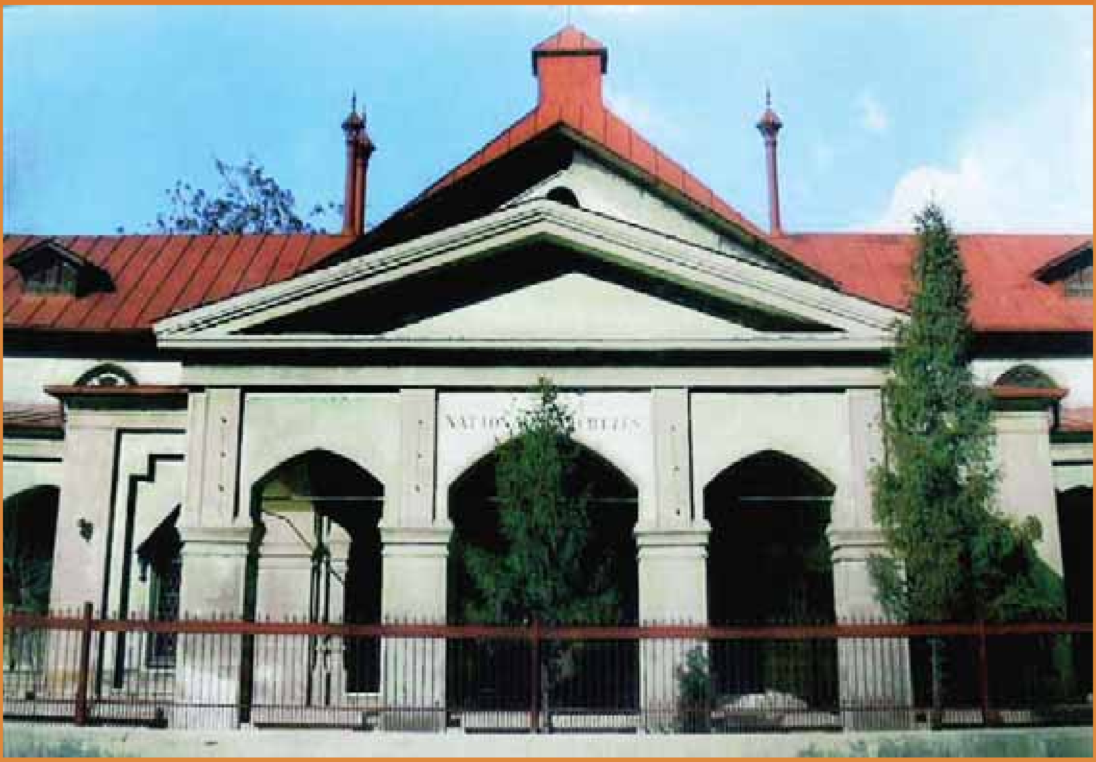

د افغانستان د ملي ارشیف انځور
د افغانستان ملي لرشیف په هغې ودانۍ کې ځای پر ځای شوی، چې په لومړیو مهالونو کې یې د عبدالرحمن خان سلطنتي کورنۍ پورې اړه درلوده او د هغه زوی امیر حبیب الله خان په کې ژوندکاوه. دغه ودانۍ دکابل په سالنګ واټ کې شتون لري.

تاریخپوهان د تاریخ لیکلو لپاره سرچینو ته اړتیا لري. تاریخي سرچینو پر دوه ډوله دي. لیکل شوي او **خطي** اسناد او تاریخي آبدات او آثار، تحریري یا لیکل شوي اسناد په آرشیفونو کې ساتل کیږي چې د افغانستان ملي ارشیف هم دا ډول اسناد لري.

دکابل په دارالامان کې د افغانستان د ملي موزیم ودانۍ
دافغانستان دملي موزیم بنسټ په ۱۲۹۸ لمریزکال کې کېښودل شو.

د لیکل شوو یا خطي اسنادو لوستل او له هغه نه ګټه اخیستنه ډېر ستونزمن کار دی. دغه ستونزې دوه ارخونه لري. لومړی دا چې رسم الخط د زماني په اوږدو کې بدلون مومي، بله ستونزه دا ده چې انسان د زماني په اوږدو کې له بېلا بېلو لیکونو څخه کار اخیستي چې پرې پوهېدل ګران کار دی. لکه **میخي** لیک، هیروغلیف لیک، پخوانی **یوناني** لیکنه، **سانسکریټ** لیک او داسې نور. پخواني اثار هم هغه سرچینې دي چې تاریخ پوهان یې

د تاریخ لیکلو لپاره کاروي دا ډول اثار په موزیمونو کې ساتل کیږي. لکه څنګه چې د **افغانستان** په **ملي موزیم** کې په دې ډول ډېر تاریخي اثار شتون لري.

په تاریخ لیکلو کې د لرغونو او تاریخي اثارو څخه ګټه اخیستل د خطي اسنادو په پرتله ګران کار دی. د لرغونو او تاریخي اثارو د بیانولو او تشریح کولو لپاره باید د لرغون پیژندنې علم زموږ مرستندوی وي.

د کابل بالاحصار پنځمه زېږدیزه پېړۍ

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې لیکل شوې سرچینې او دویمه ډله دې تاریخي اثار په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱.تاریخ پوهان کومې سرچینې د تاریخ لیکلو لپاره کاروي؟

۲.له خطي اسنادو څخه ګټه اخیستل په تاریخ لیکلو کې کومې ستونزې را منځته کوي؟

۳.د ارشیف او موزیم ترمنځ توپیر ووایئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

که چېرې د زده کوونکو د اوسېدو په سیمه کې تاریخي ودانۍ وي د هغه په اړه دې معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا په تاریخ کې د زماني د وېش په اړه معلومات لرئ؟

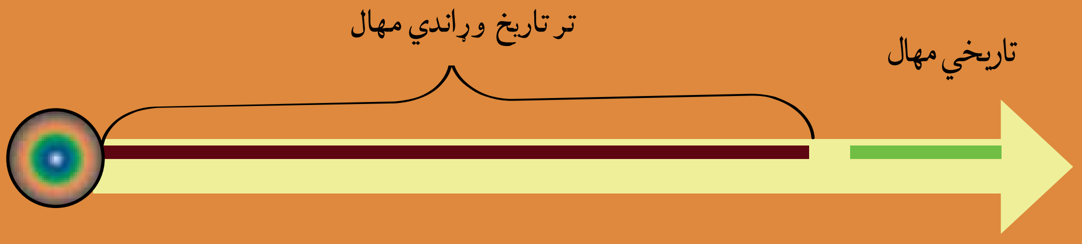

په لومړني لوست کې مو ولوستل چې تاریخ لیکونکي انساني ژوند پر دوو لویو دورو ویشي. تر تاریخ وړاندې دوره او تاریخي دوره. تر تاریخ وړاندې دوره د انسان او بشري ټولنو له پیدایښت څخه پیل شوې او د لومړنیو مدنیتونو او په ځانګړې توګه، د لیک او کتابت د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخي دوره د لیک او کتابت څخه پیل او تر اوسه دوام لري.

په زرګونو کلونه د انسان له ژوندانه څخه د ځمکې پر مخ تېر شول، چې انسان او بشري ټولنې د لیک او کتابت او لومړنیو مدنیتونو پورې ورسېدل. د انسان دغه اوږد عمر او هغه انساني ټولنه پېژندګلوۍ ته اړتیا لري. لرغونپوهان کولای شي چې د ژوندانه د دغه اوږد پېر (دور) په روښانه کولو کې له موږ سره مرسته وکړي.

پوهانو دغه اوږد پېر په نورو زمانو باندې ویشلی دی. د انسان ډېر پخواني عصر ته د **ډبرې زمانه یا سټون ایج** Stone Age وایي. په دې اوږده مهال کې چې زرګونه کلونه نیسي انسانانو به له ډبرو څخه له جوړ شوو توکو کار اخیسته او په سمڅو کې به یې ژوند کاوه. د حیواناتو له پوستکو څخه به یې خپل ځانته جامې جوړولې. د میوو په ټولولو او ښکار باندې بوخت وو.

دویم عصر د مفرغ یا **برونز ایج** (Bronze Age) په نوم یاد شوی دی. د لومړي ځل لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانانو د خپل ژوندانه د چارو د پر مخ وړلو لپاره له فلز څخه کار واخیست. برونز او فلز د مس او قلعي یو ترکیب دی. د هغه مهال انساني ډلو د حیواناتو د روزلو په څنګ کې د نباتاتو د کرلو، د نیالګیو دکښېنولو او د میوه لرونکو ونو له روزلو سره اشنایي درلوده. د مېشت دایمي ځایونه به یې جوړول. د صنعت دندې هم خپل ارزښت درلود.

دریم عصر د **اوسپنې د عصر** (Iron Age) په نوم یادېږي. له اوسپنې څخه ګټه اخیستل انساني ډلې د مدنیت عصر ته رسوي. له اوسپنیزو وسایلو څخه کار اخیستنې بېلا بېل ځایونه درلودل. د کار وسایل، زینتي الات او تفریحي او ذوقي شیان به یې له اوسپنې څخه جوړول. انساني ډلو د څارویو د ساتلو سرېېره کرنې، بنوالۍ او د صنعت حرفې ته به یې هم د یوازېنۍ دندې په توګه ارزښت ورکاوه. د مالونو بدلولو سوداګري یې د یوې ځانګړې دندې په توګه ومنله چې یوه ډله خلک پردې دندې بوخت وو. تاریخپوهانو د لرغون پیژندونکو په خبر تاریخي دورې د **لومړنۍ پېړۍ**، **منځنۍ پېړۍ**، **نوې پېړۍ** او **معاصرې پیړۍ** په نومونو پیژندلې دي.

لومړنۍ پېړۍ: دغه دوره د لیک او کتابت له منځته راتلو څخه چې درې زره کاله پخوا تر میلاد زمانه ده، پیلیږي او بیا تر پنځمې زېږدیزې پیړۍ پورې رسیږي.

منځنۍ پېړۍ: له پنځمې زېږدیزې پېړۍ څخه پېل کیږي او تر پنځلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې دوام مومي.

نوې پېړۍ: له پنځلسمې زېږدیزې پیړۍ څخه پېل او تر اتلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې رسیږي.

معاصرې پېړۍ: له اتلسمې پېړۍ (د فرانسې له لوی انقلاب) څخه پیل شوې او تر اوسه دوام لري.

دیا دولو وړ ده چې دا د تاریخي زمانو د وېش یوه بېلګه ده چې د تاریخپوهانو له خوا کارول کیږي. په دغه وېش کې په زیاته پیمانه اروپایي پېښې په پام کې نیول شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې تر تاریخ وړاندې د درې ګونو زمانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د نومورې زمانې ځانګړتیاوې په ټولګي کې روښانه کړي.

پوښتنې:

۱. د ډبرې په دوره کې انسانانو دکار وسایل له کومو توکو څخه جوړول؟

۲. فلز یا برونز څه شی دی؟ شرح یې کړئ.

۳. د اوسپنې د زمانې انسانانو کومې دندې درلودې؟ شرح یې کړئ.

۴. د تاریخي دورو د وېش یوه بېلګه ووایئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د ډبرینو، برونزي او اوسپنیزو وسایلو نومونه ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاریخ کې د نېټو بدلون

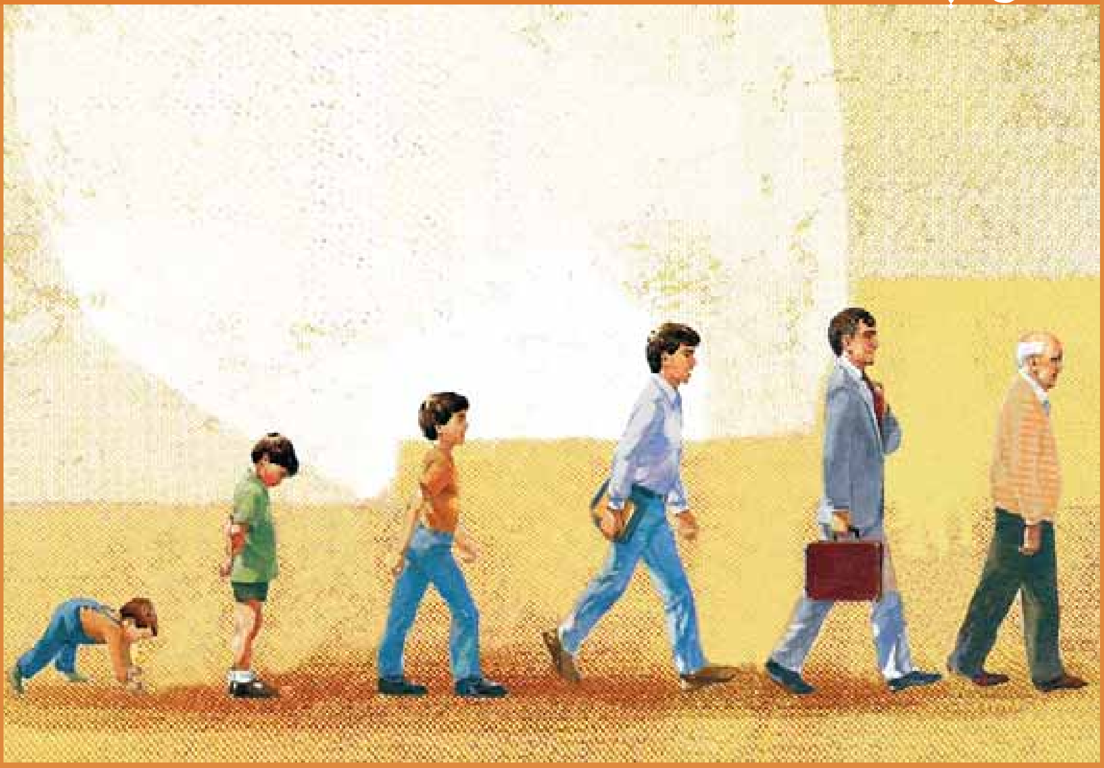

نېټې او کلیزې د وخت او د وخت د وېش د پېژندلو غوره لاره ده.

په افغانستان کې درې ډوله نېټې او کلیزې معمول دي، چې د **سپوږمیز** (قمري)، **لمریز** (شمسي) او **زیږدیز** (میلادي) په نومونو يادې شوې دي.

د لمریزې او سپوږمیزې کلیزې پیل د **حضرت محمد** (ص) د هجرت د لومړي کال څخه پیلیږي او زیږدیزې کال د **حضرت عیسی** (ع) له زیږېدو څخه پیلیږي. په رسمي، دولتي او اداري چارو کې د هجري لمریزې کلیزې څخه کار اخیستل کیږي. ځینو مهمو مذهبي ورځو کې لکه د **روژې میاشت، لوی اختر، کوچني اختر** او داسې نورو کې له هجري سپوږمیز سنې څخه کار اخیستل کېږي. هجري لمریز کلیزه ۱۲ میاشتې ده چې په ټول ۳۶۵ ورځې کېږي. هجري سپوږمیز کال هم (۱۲) میاشتې ده مګر د ورځو شمېر یې ۳۵۴ ته رسیږي. همدا د ورځو توپیر د دغو کلیزو په منځ کې د نېټو د توپیر سبب شوی دی.

که وغواړو چې هجري شمسي نېټه په زیږدیزه نېټه واړوو، ساده لاره یې دا ده چې ۶۲۱ شمېره جمع یا تفریق کړو. په دې ډول که د **محمود** د زیږېدو کال ۱۹۶۶زیږدیز وي او وغواړو چې دغه تاریخ په هجري شمسي بدل کړو، نو د ۶۲۱ شمېره له ۱۹۶۶ شمېرې څخه تفریقوو چې حاصل تفریق یې د محمود د

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږېدو کال په هجري شمسي نېټه کېږي. او که چیرې د زلمي د زېږېدو کال ۱۳۵۵ هجري شمسي وي او موږ وغواړو چې دا شمسي نېټه په میلادي کال واړوو نو د ۱۳۵۵ شمېره د ۶۲۱ شمېرې سره جمع کوو ترڅو د جمعې حاصل د زلمي د زېږېدو کال په میلادي نېټه وښايي.

لاره: د محمود د زېږېدو کال

۱۹۶۶
-۶۲۱
۱۳۴۵ هجری شمسی

لاره: د زلمي د زېږېدو کال

۱۳۵۵
+۶۲۱
۱۹۷۶ زېږدیز

د هجري قمري سنو بدلون په هجري شمسي او یا د هجري شمسي سنو بدلون په هجري قمري د نورو میتودونو له مخې کېږي چې په راتلونکو ټولګیو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د نېټو نمونه واخلي او دویمه ډله دې د شمسي نېټو اوښتون په میلادي او د میلادي نېټو اوښتون په هجري شمسي باندې په ټولګي کې اجرا کړي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د جومات او د خپلې سیمې د ښوونځي د ودانۍ تاریخ وپوښتي او هغه تاریخ دې په زېږدیز کال واړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکي

د افغانستان لومړني مدنيتونه

– ايا د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ د پيل په اړه معلومات لرئ؟

– ايا اريائيان پېژنئ؟

– د ويدي مدنيت په اړه مو څه اوريدلي دي؟

– د اوستايي مدنيت په اړه په څه پوهېږئ؟

– د افغانستان اساطيري تاريخ (پيشداديان، اسپه او کيانيان) پېژنئ؟

– افغانستان او پردي (هخامنشيان، موريان او يونانيان).

– يونان - باختري خپلواک دولتونه.

– د يونان - باختري مهال هنري او فرهنګي ځانګړنې.

–ايا دکوشانيانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟

–ايا دکوشانيانو د مهمو مرکزونو په هکله معلومات لرئ؟

بګرام

هډه

باميان

- ايا يفتليان پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څپرکي موخې:

په دغه څپرکي کې زده کوونکي د افغانستان له پنځه زره کلن تاريخ سره اشنا کيږي. سربېره پر دې د اريايي مهاجرتونو، اريايي مدنيتونو، د افغانستان له لرغوني تاريخ، افغانستان او پردي او د يونان-باختري خپلواکو دولتونو سره اشنا کيږي او دکوشانيانو د امپراتورۍ په اړه معلومات پيدا کوي. دکوشانيانو عمده سياسي- فرهنگي مرکزونه پېژني او دکوچنيو کوشانيانو (کيداريانو او يفتليانو) د امپراتورۍ په اړه معلومات پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرو؟

په تېرو لوستونو کې تر تاریخ وړاندې او تاریخي دورو یادونه وشوه. افغانستان هم تر تاریخ وړاندې دورې لري. په بېلا بېلو بحثونو او مجلسونو کې د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ څخه خبرې کېږي. ایا په دې پوهېږئ چې دغه د پنځه زره کلن تاریخ خبره د کومو آثارو او سرچینو په وسیله ثابته شوې ده؟

لرغون پېژندونکو د **کندهار** په شمال لوېدیځه سیمه (**منډیګک**) کې څېړنې او کیندنې کړې دي. د دغو څېړنو په پای کې دا ثابته شوې چې تر میلاده درې زره کاله مخکې د منډیګک اوسېدونکو داسې تمدن بنسټ کېښود چې د افغاننستان هېواد د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت دی. د کیندنو په لړ کې ډېر اثار او داسې وسایل لاسته راغلي چې په دغه لرغوني سیمه کې د یوه پراخه مدنیت استازیتوب کوي. په دغه ځای کې ډېرې مجللې ودانۍ څرګندې شوې چې لوی انګړ، لوی دېوالونه، کوټې او دفاعي مورچلې یې درلودې، چې د منډیګک د واکمنانو د پلازمېنې استازیتوب کوي. سربېره پر دې د خوراکي توکو په ځانګړې توګه د غنمو زېرمتونونه، بېلا بېل **خاورین لوښي، مسي او برونزي** ښکلي زینتي وسایل او **خاورینې مجسمې** هم د کیندنو په وخت کې د **فرانسوي** لرغون پوهانو په وسیله پیدا شوي دي.

د منډيګک اوسېدونکو له ګاونډيو مدنيتونو سره متقابلې اړيکې درلودې. له موندل شوو اثارو څخه دا ښکاري چې د منډيګک خلکو په شمال کې د انو او نمازګاه تپې (**ترکمنستان**)، په لوېديځ کې د **سيالک تپې** (**ايران**) د وګړو سره او په سويل کې د **هړپه** او **موهنجودارو** (هند) له مدنيتونو سره کلتوري او اقتصادي اړيکې درلودې. د منډيګک لومړنيو اوسېدونکي ښايي تر ميلاده (۲۵۰۰) کاله پخوا دغه سيمې پرېښې وي. د منډيګک د پرېښودلو په اړه د پوهانو له خوا بېلا بېلې نظرېې وړاندې شوې دي. ځينې په دې عقيده دي چې پرله پسې وچکالۍ او د **هلمند** د سيند د اوبو لږوالي يې بنسټيز لاملونه دي چې د منډيګک اوسيدونکي د هغه ځای پرېښودلو ته اړ شول. ځينې نور بيا د منډيګک د پرېښودلو لامل جګړې بولي چې په پايله کې مخالفين برلالي شول او منډيګک د اوسيدونکو ميشت ځايونو ته يې اور ورواچاوه او هغوی يې د کور کلي پرېښودو ته اړ کړل.

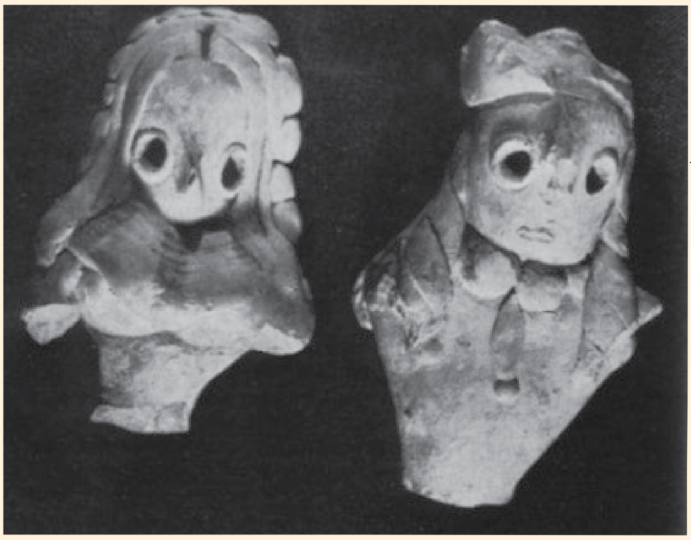

د منډيګک څخه تر لاسه شوي مجسمې

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هغو اثارو په باره کې معلومات ورکړي چې له امله يې د افغانستان پنځه زره کلن تاريخ ثابت شوی دی. دويمه ډله دې د منډيګک د خلکو اړيکې د نورو ګاونډيو خلکو سره څرګندې کړي او دريمه ډله دې د منډيګک څخه د خلکو د وتلو لاملونه څرګند کړي او خپلو ټولګيوالو ته دې بيان کړي.

پوښتنې:

۱-منډيګک چيرته واقع دی؟

۲-د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ ثبوت په کومو اثارو کې څرګند شوي دی؟

۳-له ګاونډيو خلکو سره د منډيګک د وګړو اړيکې و واياست.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو مور او پلار څخه د افغانستان د تاريخ او لرغونتوب په باره کې پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا اریائیان پېژنئ؟

د لرغوني بلخ (ام البلاد) د ودانيو پاتي شوني.

د **اریائیانو** راتگ دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ز منل شوی دی. اریایانو خپل ځانته اصیل او د ښو اخلاقو خاوندان ویلي دي. د هغوی د لومړنیو تم ځایونو په اړه لا ډاډمن معلومات نشته. دا څرگنده ده چي اریایان له **سیر دریا** او **امو سیند** څخه د لرغونی افغانستان **بخدي (بلخ)** ته راغلل.

اریایانو د ژوندانه په لومړني مهال کي کوچیاني او چوپاني ژوند درلود کله چي په بخدي کي میشته شول ښاري ژوند ته یې مخه کړه. اریایانو کورني نظم درلود. خپلي کورنۍ ته یې (**کولا**) ویل، له څو (کولا) څخه یو قبیله او له څو قبیلو څخه یو ټبر (قوم) جوړېده. د خپلو اوسېدو ځای ته یې (**پور**) ویلي. دغه تول نومونه د **کهول** ، **میرویس**، **بگرام** او **شیرپور** کلمو کي اوس هم معمول دي. اریایانو د خپلو اوسیدو سیمو ته (**اریانا ویجه یا اریانا ورشو**) ویل او د ورشو کلمه تر اوسه هم استعمالېږي.

اریایانو په بخدي (بلخ) کي د لومړني اریایي مدنیت بنسټ کېښود. د بلخ ښار یې جوړ کړ، لوی کورونه او جگ دېوالونه یې ودان کړل. د ښار د ساتني لپاره یې ډېر جگ دېوالونه او برجونه جوړ کړل چي په بلخ کي لا تر اوسه هم د پخواني بخدي اثارو پاتي شوني لیدل کېږي.

اریایانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندي کوچیاني او چوپاني ژوند درلود. دغه مطلب له هغو شواهدو او اثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه څرګندېږي چې د **سمرقند** له لرغوني سيمې (**تالي برزو**) څخه په (۱۹۳۹) زکال کې د لرغون پېژندونکو له خوا وموندل شو. په دې لرغونو اثارو کې يو هم هغه مجسمه ده چې نيمه تنه يې د انسان او نيمه تنه يې د حيوان په ډول جوړه شوې ده. پوهان په دې باور دي چې دغه مجسمه د **کيومرث پاچا** په مهال کې جوړه شوې چې د آريايانو يو څواکمن ټولواک و. اريايانو بخدي ته تر رسېدو وروسته د څارويو د ساتلو او روزلو په څنګ کې په کرنې او بنوالي لاس پورې کړ. ډول ډول ګلونه يې وکرل او ميوه لرونکې ونې يې کينولې، د خوښۍ په محفلونو کې يې يو بل ته ډګلانو ګېډۍ وركولې، د نوي کال په لومړيو ورځو کې ښځو، نارينه وو، ځوانانو او زړو يو ځای د جشن محفلونه نيول، ساز و سرود او اتڼونه به يې کول. د اريايانو مشهور جشن د (**سامانه**) په نوم ياديده. په جشن کې ځوانانو اسونه ځغلول، اتڼونه به يې کول، د غشو او نيزې لوبې به يې کولې، د ساز، سرود او خوښۍ محفلونه به يې جوړول.

د آريايانو لېږد (مهاجرت)

د آريائيانو د ژوندانه او مدنيت په اړه د څلورو **ويدي** کتابونو څخه چې د ويدي په نوم يادېږي معلومات لاسته راغلي دي. په دغو کتابونو کې د اريايانو ادبي، کلتوري، اقتصادي، مذهبي او سياسي معلومات شته. اوس هم تاريخپوهان د اريايانو د ژوندانه د مختلفو اړخونو په اړه د معلوماتو د لاسته راوړلو لپاره له دغو څلورو کتابونو څخه چې په **سانسکريت** ژبه ليکل شوي ګټه اخلي. د وخت په تېريدو سره د اريايانو شمېر په بخدي کې ډېر شو د لېږد او مهاجرت لړۍ يې پيل کړې. يو شمېر اريايي ډلې د **سليمان** د غرونو لمنو ته او د **هندوکش** سويل ته واوښتل او هلته يې واړول. وروسته د **هند** څمکوته ورسېدل د اريايانو نورې ډلې لوېديځې خواته ولېږدېدې. هغوی لومړی پخواني **پارس** (**ايران**) او وروسته **ترکيې** او **اروپايي** هېوادونو ته ورسېدل. هغه اريايان چې په افغانستان کې پاتې شول هغوی په هېواد کې د **ويدي** او **اوستايي** مدنيتونو بنسټ کېښود.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د بلخ د اريايانو د لومړني ژوندانه په اړه او دويمه ډله دې د اريايانو د ټولنيز جوړښت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. اريايانو خپل ځان په کومه معنا تعريف کړی؟
۲. د اريايانو لومړنۍ پلازمينه (پايتخت) څه نومېده او چيرې واقع وه؟
۳. اريايانو بخدي ته تر رسېدو وړاندې چوپاني او .... ژوند درلود.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د کوچياني او چوپاني ژوندانه په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي؟

د اریایانو د مهاجرت یو انځور

داریایانو په باره کې مو لازم معلومات لاسته راوړل. او س داریایانو د مدنیت سره اشناکېږو. دلرغوني افغانستان لومړی مدنیت **دویدي** په نوم یادېږي. دې مدنیت نوم له ویدي کتابونو څخه اخیستل شوی دی. دغه مدنیت (۱۸۰۰) کاله پخوا ترمیلاده پیل او تر ۱۲۰۰ کاله ترمیلاده دمخه یې دوام درلود.

ددغه مدنیت په اړه له هغو څلور و کتابونو څخه معلومات لاسته راغلي چې په ویدي کتابونو مشهور دي. داکتابونه سربېره پر دې چې بشپړ سیاسي، اقتصادي او تولنیز معلومات لري د اریایانو د هغه مهال د اخلاقو او عقیدو او د هغې زماني دکلتور په اړه هم اړین معلومات په کې شته. لکه څنګه چې دمخه مو ولوستل اریایانو ځانګړي ټولنیز نظام درلود. په اریایي ډلو کې شاهي نظام واکمن و، ټولنه په ځانګړي تدبیر اداره کېدله، دکورنۍ په سرکې پلار (**پاتي**) موجود و. له څو کورنیو یو خېل یا زی جوړېده چې دهغې په راس کې **کوترا پاتي** موجود و. له څو خېلونو یا زیو څخه یوه قبیله جوړېده چې په راس کې یې **ګراماپاتي** ځای درلود. دڅو قبیلو رئیس ته یې **ویس پاتي** ویلې، څو ویس پاتي به دټولو اک له خوا چې **راجان** نومېده اداره کېدل. داریایانو دټولنیزې او ضاع په اړه هم ویدي سرودونه روښانه معلومات لري دبیلګې په توګه دښځې مقام ته په ویدي مدنیت کې درناوی کېده. سره د دې چې دهلک زېږېدنه یې نیکمرغي ګڼله د ویدي عصر ښځو ځانته ځانګړی ځای درلود لکه څنګه چې په **ریګویدا** کې دېرو ښځو اشعار د ځانګړي هنري لطافت

او صنعت په ډېر لوړ سطح کې ثبت شوي دي له دغو ډېرو ښځو څخه یوه شاعره ښځه د **خانم (گوشاه)** په نوم شهرت لري چې د هغې اشعار د ریگوید په لومړي جلد کې ثبت دي. بله شاعره ښځه **(لوپامودرا)** نومېږي چې د هغې اشعار هم د ریگوید د کتاب په لومړي جلد کې راغلي دي. په ویدي مدنیت کې ځانګړی اقتصادي نظام موجود و. د ویدي مدنیت انساني ډلو د خپل ژوند اساسي اړتیاوې د چوپانی او کرنې له لارې پوره کولې د اریایانو شتمني د حیوانانو لکه پسونو، وزو، غویانو او داسې نورو د شمېر له مخې اندازه کېده.

اریایان د کرنې او چوپانی په څنګ کې په سوداګرۍ هم بوخت و و. د تبادلې واحد او تجارتي متاع یې غواګانې وې چې هغه ته یې **(پیسو)** ویل د اوسنی پیسې کلمې نوم چې پولي واحد دی د آریایي دورې د ویدي عصر پیسو ته رسېږي. د ویدي مدنیت پر مهال به وګړو توکران او بدل د حیوانانو له وړیو څخه به یې ډول ډول جامې ګنډلې، او سپنیز وسایل به یې جوړول، له او سپنې څخه به یې د ظریفو زینتي وسایلو سربېره د تولیدی چارو لپاره به یې هم د پر کلک وسایل جوړول. د ډول، ډول خاورینو او لرګیو لوښو جوړولو رواج درلود. د ځنبلو لپاره ځانګړي لوښي موجود و و، د ویدي مدنیت پر مهال تولو کسبګرو لکه کلالانو، پښګرانو، نجارانو او نورو په ډېر قدر او حرمت سره ژوندکاوه. په ویدي زمانه کې انسانانو په مختلفو خدایانو عقیده درلوده. له هغو څخه یو هم **(اوشاس)** و و چې د خلکو په باور هغه یوه ښځه وه او د سپیده دم یا د سهار خدای په نامه یادیدله. سره له دې چې د ډېرو خدایانو عبادت به یې کاوه مګر بیا یې هم په یوه ځانګړي او واحد خدای باندې خاصه عقیده درلوده لکه څنګه چې په ریګوید اکې داسې راغلي دي. (په هر ثابت او هر حرکت کوونکي او هم هر څه چې پر لارې ځي او هر هغه څه چې مري پر دغو ټولو شیانو باندې یوازې یو خدای واکمني لري).

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د ویدي مدنیت د سیاسي اوضاع په اړه، دویمه ډله دې د اقتصادي وضعې په اړه او دریمه ډله دې د ویدي دورې د اعتقاداتو په اړه خپل معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې بیان کړي.

پوښتنې:

۱. لومړني مدنیت په افغانستان کې په کوم نوم یادیده په لنډ ډول یې و وایئ؟

۲. ښځو د ویدي مدنیت پر مهال څه ډول مقام درلود شرح یې کړئ؟

۳. د ویدي وګړو د عقایدو په اړه په څه پوهیږئ خپل معلومات څرګند ګړئ؟

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د اسلام مبارک دین نه دمخه خلکو د عقیدو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوستايي مدنيت په اړه څه پوهېږئ؟

زردشت (سپين تمان)

او ستايي مدنيت د افغانستان په تاريخ کې دويم مدنيت دی. ددې مدنيت نوم د **اوستا** د کتاب څخه اخيستل شوی چې د **زردشتيانو** لپاره سپيڅلی دی. اوستا د قانون بنياد او دستور په توګه معنا شوې ده. دغه مدنيت د ز څخه دمخه د (۱۲۰۰) کالو پر شاوخوا کې پيل شوی او تر ز دمخه ۷۰۰ کالو پورې يې دوام کړی. د اوستايي مدنيت بنسټ په **بخدي** کې کېښودل شو. په دغه اړه د اوستا په کتاب کې داسې راغلي دي، "**يما د اهو رامزدا** په امر يوه سيمه جوړه کړه" چې د هغه پلن والي او اوږدوالي د يو **اسپرس** (د اس ځغلولو د يو ميدان) په اندازه و چې په هغه کې ځينې حيوانات لکه پسونه، غويان، مرغان او ځينې ځناور لکه سپي او داسې نور يې ساتل او د اوبو ځای يې د يوې **هاني** (ميل) په اوږدوالي وکېنده او په دغه سيمه کې يې ښارونه، کوڅې او خونې جوړې کړې. مګر دروغجنو، ليونيو او عليلو خلکو ته يې په ښار کې ځای ور نکړ.

زردشت چې د **سپينتمان** په نوم هم ياديده د زردشتيانو مشر لاربنود، د اوستا پنځوونکي او د اوستايي مدنيت محرک و. نوموړي خپل جدي نصيحتونه په سرودونو کې ويل. زردشت د سالم ژوند لپاره پر دريو اصلونو باندې ټينګار کاوه. چې **ښه فکر کول، ښه ويل** او **ښه کار کول** دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زردشت د شخصیت او ژوندانه په هلکه د اوستا په کتاب کې ډېرې څرګندونې شته. داسې ویل کېږي چې نوموړی د پخواني بلخ (بخدي) د ښار په شاوخوا کې ژوند کاوه.

زردشت د هغې سیمې په یوې نجیبې کورنۍ پورې اړه درلوده. د همدغو سوابقو په درلودلو سره نوموړي د فکري اصلاحاتو لاربښوونه پیل کړه. پر همدې مهال یې د یوې نوې تګلارې پر بنسټ د یوشمېر وزیرانو او واکمنانو سره د خپلې اړیکې جوړې او هغه یې وپاللې.

ځینې مؤرخین زردشت د **اسپه** له مشهورې کورنۍ څخه ګڼي. د زردشت د کورنۍ په اکثرو نومونو کې د اسپه کلمه په وار وار سره راغلې ده. د زردشت پلار **پور اسپه** او نیکه یې **میچت اسپه** نومیده. چې د وروستي نوم معنا یې د قوي اسونو د څښتن ده. د اوستا کتاب د زردشت له خوا وړاندې شوی دی. دغه کتاب په حقیقت کې د زردشتي آیین د پیروانو لپاره د لارښوونې اصول دي. اوستا د پخوانیو کتابونو له جملې څخه شمېرل کېږي. په اغلب ګومان سره دغه کتاب د ۱۲۰۰ تر ۶۰۰ کاله پخوا تر میلاده پېښې په بر کې نیسي.

په اوستایي مدنیت کې درې ګونې ټولنیزې طبقې (**روحانیون**، **نظامیون او بزګران**) موجود وو. خلکو کلیوالي ژوند درلود، بزګري او بڼوالي د دوی اصلي دنده وه. ددې تر څنګ دوی په مالدارۍ هم بوخت وو. برونزي او اوسپنیز شیان به یې کارول. برسېره پر دې په اوستا کې د سیاسي کورنیو او واکمنانو په اړه هم څرګندونې شوې دي. په اوستا کې له هغو نومونو یادونه شوې چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې لوړ ځای لري. لکه **اسپه**، **کیانیان** او **پیشدادیان** چې په راتلونکو درسونو کې به یې په تفصیل سره ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا په اړه او دویمه ډله دې د زردشت او د هغه د نصیحتونو په باره کې خپل معلومات ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

۱. د اوستایي مدنیت او د هغه د معنا په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲. زردشت څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.
۳. اوستا پر څو برخو ویشل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي له نیک فکر کولو، نیک ویل او نیک کار کول څخه څه معنا اخلي، له د خپلو دوستانو او خپلوانو څخه دې پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د افغانستان اساطيري (لرغونی) تاريخ

رستم د شهنامي مشهور پهلوان

د افغانستان په اساطيري تاريخ کې درې مهمې کورنۍ معرفي شوې چې عبارت دي له:

الف- پيشداديان: **هوشنگ** لومړنی اوستايي پهلوان دی چې له دېوانو سره جنگېده او پر هغوی يې واکمني درلوده. هوشنگ د **کيومرث** له اولادې څخه و چې د پيشداديانو لړۍ دده له نسل څخه ده. هوشنگ د بخدي ښار د لومړني قانون جوړونکي په توگه پېژندل شوی دی. تر هوشنگ وروسته **تهمورث** واک ته ورسېد چې د اوو هېوادونو د ټولواک په نوم پېژندل شوی و. له تهمورث وروسته واک **جمشيد** (**يما**) ته ورسېد چې د افغانستان په اساطيري تاريخ کې زړه ورونکي حماسی او عشقي کيسي لري. د هغه مهال مشهورې کيسې زباتې دي چې د بېلگې په توگه د **رستم** او **سهراب** او د **کاوه اهنگر** د کيسو يادونه کولای شو. دکاوه اهنگر کيسه د داسې پېښو او واقعاتو پر بنسټ جوړه شوې چې يو کس دکاوه اهنگر په نوم د خپلې پښگرۍ څرمنه د بيرغ په ډول د نيزې پر سر وترله او خلک يې را ټول کړل چې د **ضحاک** او د هغه د ظلم او ستم پر ضد پاڅون وکړي چې په پای کې ضحاک له منځه لاړ او کاوه اهنگر بريالی شو.

ب- کيانيان: کيانيان د افغانستان د اساطيري لړۍ يوه بله کورنۍ ده چې په پخواني بلخ کې يې واکمني درلوده. دغې کورنۍ ته يې په **شاهنامه** کې کياني ويلي ده، د اوستا په ليکنه کې ددې کورنۍ لومړنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولواک د **کیقباد** په نوم یاد شوی چې د رستم پهلوان په غوښتنه په بلخ کې پر تخت کیناست او پنځلس کاله یې واکمني وکړه. وروسته تر ده، دده زوی **کیکاوس** پرتخت کیناست چې د پردیو سره وجنګېد او پر هغوی بریالی شو. داسې ویل کېږي چې کیکاوس د (**اوسنر**) په نوم یو **عاقل**، هوښیار او پوه وزیر درلود تر کیکاوس وروسته **سیاوش** واک ته ورسېد. سیاوش ددې کورنۍ ډېر ځواکمن ټولواک و. **دغه واکمن** د **تورانیانو** سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ. تر ده وروسته **کیخسرو** واک ته ورسېد. نوموړي د پلار د وینې د غچ اخیستلو لپاره د تورانیانو سره وجنګېد. په پای کې **توراني افراسیاب** او دهغه ورور یې په زنځیر وتړل او وې وژل.

ج- اسپه: له کیاني کورنۍ وروسته د افغانستان په اساطیري تاریخ کې بله لړۍ منځ ته راغله چې د اسپه کورنۍ په نوم یې شهرت وموند. لکه څنګه چې ددغې کورنۍ د هر ټولواک د نوم په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده ځکه په تاریخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نوم مشهور دي. ددغې کورنۍ لومړنی ټولواک **لهراسپ** نومېده. لهراسپ خپل مرکز له بخدي څخه د بلخ نوبهار ته راوست. هغه هم د تورانیانو په وسیله ووژل شو. نوموړي باهمته عادل او د لوړ شخصیت خاوند او د زردشت د تګلارې پیرو و.

داسې ویل کېږي چې زردشت د خپل کتاب (۱۲۰۰۰) نسخې لیکلې وې چې د **وهران** په اورتون کې ساتل کیدې. دغه معبد د ګشتاسپ له خوا په بلخ کې ودان شوی وو.

له ګشتاسپ څخه وروسته ددغې لړۍ نور پاچاهان هم واک ته ورسېدل. د بېلګې په توګه **اسفندیار**، **داراب د همای زوی** او د داسې نورو نومونه یادولای شو. په لنډ ډول د افغانستان اساطیري تاریخ پر دربو سرچینو (منابعو) ولاړ دی چې هغه **اوستایي متون**، د **فردوسي شاهنامه** او **شفاهي کیسې** دي چې تر اوسه د افغانستان د وګړو ترمنځ سینه په سینه یو او بل ته لېږدول کېږي او لا تر اوسه په **مختلفو** ډولونو پاتې شوې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ د کورنیو نومونه واخلي، دویمه ډله دې ددې کورنۍ د دربو نامتو شخصیتونو نومونه واخلي او دریمه ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ پر ځانګړو سرچینو باندې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د افغانستان په اساطیري تاریخ کې کومې کورنۍ شاملې دي؟
۲. لومړۍ کورنۍ د افغانستان په اساطیري تاریخ کې په کوم نوم یاده شوې ده؟
۳. د افغانستان د اساطیري تاریخ درې سرچینې کومې دي. نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د تاریخي کیسو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او دپردیو واکمني (هخامنشیان، یونانیان او موریایان)

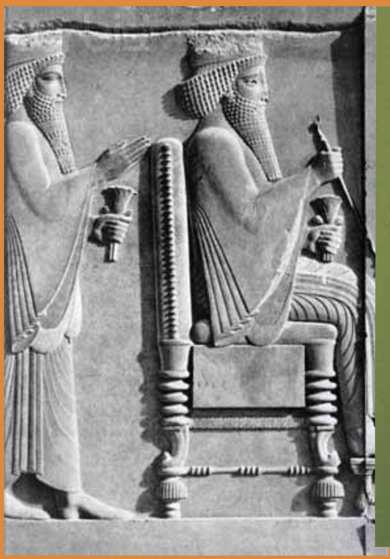

داریوش او خشایارشا

مقدوني سکندر

چندرا گوپتا

د زېږدیز نه دمخه په شپږمه زېږدیزه پېړۍ کې د لرغوني افغانستان په محدوده کې واحده سیاسي واکمني نه وه. په هر گوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو سیاسي واکمنیو حاکمیت درلود. همدا مهال د افغانستان په لوېدیځ کې د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ کېښودل شو، چې د **پارس** په تاریخ کې د **هخامنشیانو** په نوم یاده شوې ده. ددې امپراتورۍ بنسټ د **مادانو** د کورنۍ وروستني لمسي **کوروش** د ز نه دمخه په ۵۵۰ کال کې کېښود.

هخامنشیان:

د کوروش تر قوماندې لاندې لښکرو د ز نه د مخه په ۵۴۹ کال کې د افغانستان ځینې شمالي سیمې تر لنډې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. تر کوروش وروسته دده زوی **کمبوجیه** واک ته ورسېد، هغه د لرغوني پارس لوېدیځو پولو ته زیات پام وکړ. د **مصري فرعون** سره یې جگړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې خپلې کړې. نوموړی پارس ته د بېرته تگ پرمهال پر لار مړ شو.

د هخامنشیانو زیات شمېر پاچاهان واک ته ورسېدل خو نامتو واکمنان یې **لومړی داریوش، خشایار شاه، دویم داریوش** او **دویم اردشیر** وو. د هخامنشیانو امپراتوري د ز نه دمخه په ۳۳۱ کال کې د مقدوني سکندر له لورې له منځه ولاړه.

یونانیان:

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یووړه او بې له ځنډه یې د میلاد نه د مخه په (۳۳۰) کال کې پر لرغوني افغانستان یرغل وکړ. سکندر د افغانستان د نیولو لپاره د **هرات، کندهار، کابل** او د **پغمان** له لارې د **ققفاز سکندریې** (**بگرام**) ته ولاړ او وروسته د افغانستان شمالي سیمو ته ورسید او هلته یې د **ای خانم** د ښار بنسټ کېښود. د شمالي سیمو له تصفیې څخه وروسته ختیځې خواته ولاړ. د **نورستان** او **کونړ** له لارې **چترال** ته ورسید. سکندر د **یوسفزیو** سره په یوه جگړه کې په پښه ټپي شو. د سکندر لښکر پوره پنځه کاله د افغانستان په مختلفو سیمو کې وجنگېده.

سکندر، یونان ته د بیرته تللو پرمهال د **سند سیند** له لارې د مقدونیې پر لور وخوځېد. د لارې په اوږدو کې د ملاریا په مرض اخته او تر میلاده ۳۲۳ کاله پخوا مړ شو. له سکندر څخه وروسته دغه لویه یوناني امپراتوري د یونان د پوځي مشرانو تر منځ وویشل شوه.

موریایان

د سکندر تر مړینې وروسته د **هند** موریایانو د لرغوني افغانستان د سهیلي سیمو یوه برخه لاسته راوړه چې په یوناني امپراتورۍ کې یې گډوډي رامنځته کړه. د **یونان-باختري** دورې په ترڅ کې دا سیمې د موریایانو او یوناني باختریانو تر منځ لاس په لاس شوې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه، دویمه ډله دې د یونانیانو په باره کې او دریمه ډله دې د هندي موریایانو په اړه خبرې وکړي.

پوښتني:

۱. د هخامنشیانو په اړه څه پوهیږئ؟ بیان یې کړئ.
۲. یونانیان څه ډول د افغانستان خاورې ته راورسېدل او د سکندر مقدوني تگلاره وښایئ.
۳. د هند د موریایانو په باره کې په څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د هخامنشیانو، یونانیانو او موریائیانو د کیسو په اړه که پوهیږي پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې د خپلو کورنیو غړو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان- باختری خپلواك دولتونه

يوناني مسكوكات

دمخه مو ولوستل چې دسكندر تر واكمنۍ لاندې سيمې ديوناني قوماندانانو ترمنځ و ويشل شوې. يوناني **سلوكيديانو** د سكندر د امپراتورۍ يوه برخه هم په اختيار كې درلوده. هغوی **شام** او په هغه پورې تړلې سيمې اداره كولې. سلوكيديانو يو تن يوناني افسر د لومړي ديو ديتس په نوم د باختر د والي په توګه وګوماره. نوموړي كله چې باختر ته ورسېد، د باختر او **سغديانه** خپلواكي يې اعلان كړه. د **ديو ديتس** د واكمنۍ پېر د **۲۴۵ - ۲۳۰** كاله پخوا تر ميلاده پورې رسېږي. تر هغه وروسته دويم ديو ديتس د باختر كنټرول او اداره په لاس كې ونيوله. نوموړي د خپل دولت خپلواكي اعلان كړه د **اشكانيانو** سره يې د دوستۍ اړيكې ټينګې كړې، ځكه دواړه نوي دولتونه د شام (سوريه) د سلوكيديانو پر خلاف وو. **ايوتيديوم** د يونان باختري دولت يو ډېر ځواكمن تولواک و، چې د خپلې واكمنۍ په پېر كې يې د شامي **سلوكيديانو** يرغل پر شا وتنباوه او بيايې د سولې له لارې هغوی په شاكړل. نوموړي د **هندوكش** سوېلي برخې يې له كومې جګړې څخه د **هندي** دولت له سلطې څخه وژغورلې او په لوېديځو برخو كې د **توس** تر سيمو پورې مخ ته ولاړ.

په شمال کې **کاشغرستان** او په سوېل کې يې **بلوچستان** د لرغوني افغانستان سره يو ځای کړل. په همدغه دوره کې باختر د **زرو ښارونو** (**هزارشهر**) نوم تر لاسه کړ. د يونان باختري بل تولواک **ډيميتروس** نومېده. نوموړی تر **سند** او **پنجاب** پورې مخ ته ولاړ او شمالي هندوستان يې د **گنگا** تر غاړو پورې ونيو. د يونان باختري پولې د ايران له ډېنتو ځخه (د اوسني ايران مرکزي سيمې) د گنگا تر سيمو او بيا له **سيحون** او **جيحون** ځخه د **هند** تر **بحيرې** پورې رسېدلې وې. د يونان باختري تولواکانو فتوحاتو له ميلاد ځخه دمخه د (۱۷۵) کال پورې دوام درلود.

ايوکراتيد ديونان باختري بل تولواک و. نوموړي داسې واليان پخپله امپراتورۍ کې وگومارل، چې په هند کې يې د خپلواکو دولتونو لپاره شرايط برابر کړل کله چې ايوکراتيد واکمن شو. د دولت پرزيدل او ديونان باختري امپراتورۍ جوړېدل پيل شول. له يوې خوا د **اشکانيانو** يرغل د امپراتورۍ په لوېديځ کې او له بلې خوا دننه په هېواد کې ستې قبيلو ديونان باختري د خپلواکو دولتونو د پرزيدلو زمينه برابره کړه. يونان باختري دولت ۱۳۵ کاله پخوا تر ميلاده خپل مرکز له **بلخ** ځخه **بگرام** ته وليږداوه او خبره دې ته ورسېده چې ۷۰ کاله پخوا تر ميلاده لومړی ساکان په سويلي افغانستان کې واک ته ورسېدل او بيا دستي قبايلو يوې څانگې چې د (يوچي) په نوم يې شهرت درلود، بلخ ونيو او ديونان باختري دولتونو لړۍ يې را وپرزوله.

يوچيان چې د افغانستان په لرغوني تاريخ کې د **کوشانيانو** په نوم پېژندل شوي يوه لويه امپراتوري را منځته کړه، چې په ديارلسم لوست کې به يې ولولو.

يوناني هرپوکرات د خوبنې الهه د بگرام له زېمو ځخه

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دې د باختري سيمو د خپلواکۍ د اعلان او دويمه ډله دې ديونان-باختري دورې د نامتو واکمنانو په اړه خپل معلومات په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې:

۱. د ايوتيدوم په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.

۲. ديمتريوس څوک و د هغه دکړو وړو په اړه څه پوهېږئ؟

۳. ديونان باختري امپراتورۍ پرزيدل څه ډول پيل شو؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولگي نه بهر فعاليت:

هر زده کوونکي دې د يونان باختري نقشه په کور کې رسم کړي او په ټولگي کې دې نورو زده کوونکو ته وښايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان-باختري پېر هنري او فرهنګي ځانګړتیاوې

د یونان باختري پاچاهانو مسکوکات: دغه مسکوکات د افغانستان په بېلا بېلو سیمو کې د لرغون پوهانو په وسیله موندل شوي دي.

په دې کې شک نشته چې د **سکندر** د پوځي یرغل سره سم د یوناني لښکرو سره یو ځای هنرمندان، پوهان او کسبګر، نیول شویو هیوادونو ته راغلل چې له هغې ډلې هیوادونو څخه یو هم افغانستان و. د دغو هنرمندانو نوښتونه د ختیځو سیمو په تېره بیا د لرغوني افغانستان د خلکو د کلتور سره یو ځای شول او افغاني بڼه یې خپله کړه.

د یونان-باختري واکمنیو پر مهال اقتصادي وضعې مناسب پرمختګ کړی و. مالداري، کرهنه، دکسبګرو بېلا بېل صنعتونه او سوداګریزو اړیکو د پام وړ وده او پراختیا موندلې وه. **ایوتیدم** د سرو او سپینو زرو نه جوړې شوې سکې پر خپل نوم جوړې کړې چې د ښو او مناسبو اقتصادي شرایطو استازیتوب یې کاوه. د سوداګرۍ ملي او نړیوالې لارې یې پرانستې وې او د کاروانونو د تلو راتلو امنیت هم نیول کیده. هغه مهال د هیواد بېلا بېلې سیمې د شهزادګانو په وسیله اداره کیدې.

د یونان-باختري واکمنۍ پایښت کابو (۱۴۰) کاله و. د نوي کلتور په رامنځته کېدو او دودولو یې خپلې پراخې اغېزې وکړې. د صنایعو پراخوالی، هنري او فلسفي افکار ژبه او لیک دود او نورې کلتوري خواوې یادولای شو. دغه تولې کلتوري اغیزې د یونان-باختري امپراتورۍ تر ولکې لاندې د سیمه ییزو عناصرو سره یوځای شوې وې او یو ځانګړی کلتور یې رامنځته کړی و چې د یونان-باختري د مدنیت په نوم په لرغوني تاریخ کې شهرت لري. د یونان-باختري دورې په یوه ډېرلیک کې چې په ای خانم کې د لرغون پوهانو لاسته راغلی و داسې لولو.

په ورکتوب کې ښه روزنه واخله.
په ځوانۍ کې په خپلو غوښتنو حاکم اوسه.
په پوخ عمر کې ریښتنی اوسه.
په زړښت کې ښه ناصح اوسه.
د ژوندانه په ورستنیو ورځو کې به پوه شې چې څه ډول بې له ارمانه مرې.

د یونانیانو اغیزې په عمراني چارو کې هم محسوسیدلې. پوځي او اداري مرکزونه یې په عمومي ډول د سیندونو د یو ځای کېدو په سیمو کې جوړول. د دغو ودانیو بېلګې د بګرام او ای خانم په پاتې شونو کې لیدلای شو. په ودانیو کې دفاعي لارې په پام کې نیول شوي دي. د کنټرولي برجونو، دفاعي کندې او ډول ډول بندونو جوړولو ته پام اړول شوېدی.

د یو شمېر تاریخ لیکونکو په باور یوناني نفوذ په افغانستان کې تر اومې ز پیړۍ پورې دوام وکړ. دغه اغېزې په تیره بیا په لیک دود او هنر کې د یادونې وړ دي. یوناني لیک دود په بېلا بېلو ځایونو کې کارول شوي دي. متن او مطلب که په هره ژبه وړاندې کیده خو له یوناني لیک دود څخه کار اخیستل کیده. په دې اړه یوه چیني زیارت کوونکې په خپلو لیکنو کې دا یادونه کړې چې یوناني لیک دود د یونان باختري د سیمو یو لیک دود دی برسیره پردې د مجسمې جوړولو هنر، رسامي، نقاشي په بښیښه یې لوښو کې د یوناني ودانیو بېلا بېل شکلونه او ځېرې تر ډېرو وختونو پورې په لرغوني افغانستان کې دود درلود. لنده دا چې کابو په ۱۴۰ کلونو کې د یونان باختري واکمنۍ ۳۶ تنه پاچاهانو او ددې لړۍ یوې ملکې هم په لرغوني هند او افغانستان کې واکمني کړې ده. دغو ټولو د یوناني فرهنګ او کلتور د پراختیا لپاره د هند او باختر په سیمو کې هڅې کړې دي. د لرغون پوهانو د څېړنو په ترڅ کې ډېر هنري او فرهنګي شواهد او لاسته راوړنې په افغانستان او شمالي هند کې تر لاسه شوي دي.

دغه ټول اثار او پاتې شونې د هغې دورې استازيتوب کوي او د یوناني فرهنګ شتون په دې سیمو کې څرګندوي. د یادونې وړ خبره دا ده چې یوناني فرهنګ په دې سیمو کې په سوچه ډول پاتې نه دې. ځکه د لرغوني افغانستان د فرهنګ او کلتور سره یو ځای شوي او د فرهنګ یوه نوې بڼه رامنځته شوې چې د یونان باختري مدنیت په نوم یاد شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یونان باختري د اقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات څرګند کړي او دویمه ډله دې د یونان باختري دورې د دوو فرهنګونو په یو ځای کېدلو خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د یونان باختري دورې د اقتصادي وضعې په اړه په څه پوهېږئ؟
۲. د یوناني ودانۍ بېلګې او اغېزې په کومو سیمو کې لیدل کېږي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. کوم ډول لیک دود په یونان باختري دوره کې دود درلود؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له ټولګي څخه بهر له خپلو مشرانو څخه د سکندر او یونانیانو د کیسو په اړه پوښتنې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د کوشانیانو د کورنۍ په اړه معلومات لرئ؟

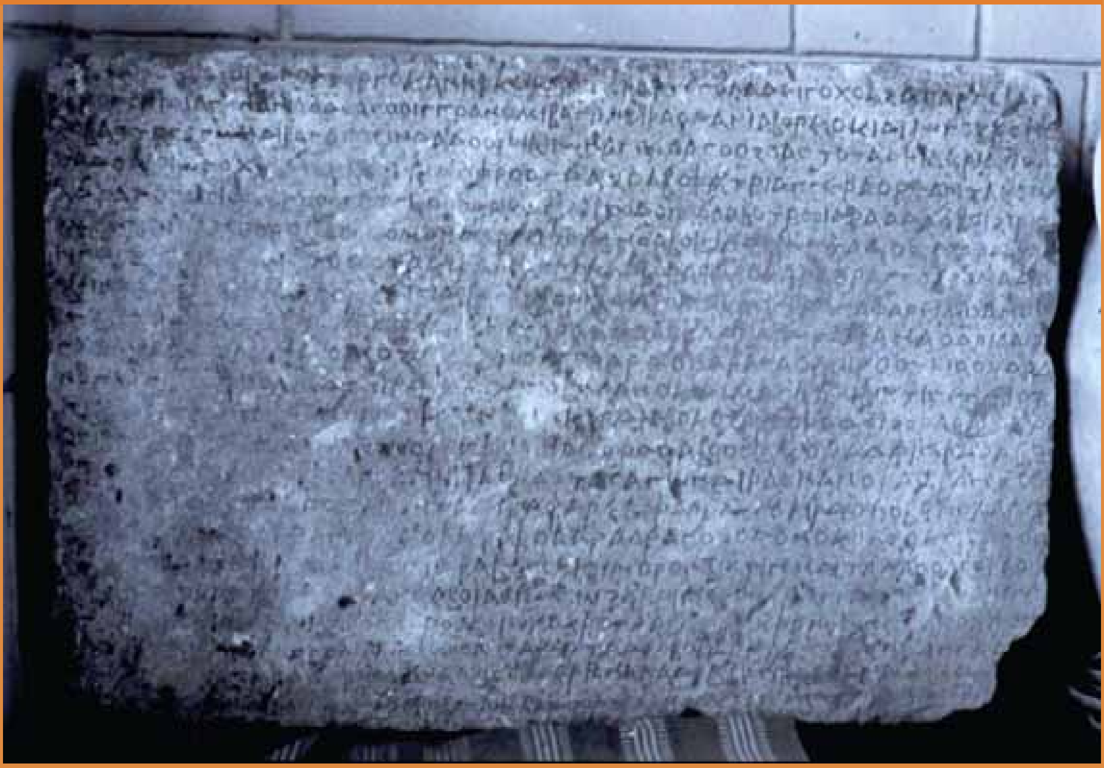

د رباطک ډبرلیک

د رباطک په ډبرلیک کې سربېره پر نورو مطالبو د کوشانیانو د شجرې په اړه داسې راغلي دي: کجولا کدفیسس غورنیکه، ویما تکتو نیکه او ویما کدفیسس د کنشکا پلار دی. د رباتک په ډبرلیک کې د کوشانیانو د امپراتورۍ سرحدي ښارونه هم راغلي دي. د بېلګې په توګه د کوشانیانو د امپراتورۍ سویلي ښار د چمپا په نوم یاد شوي دي.

د کنشکا مجسمه

د کوشاني دولت رامنځته کېدل

د میلاد نه شاو خوا ۵۰ کاله مخکې کوچي قبایلو د کورنیو مخالفینو په مرسته یونان-باختري دولت له منځه یووړ. بلخ یې ونیو او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود چې بشپړه افغاني بڼه یې درلوده. د دې دورې په اړه ډېر داړمن معلومات د **رباتک** له ډبرلیک څخه لاس ته راوړلای شو. دا ډبرلیک د **کنشکا** د امپراتورۍ په لومړیو کې لیکل شوی دی. دغه ډبرلیک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوشاني امپراتورۍ په اړه ګټور معلومات لري.

کجولا کدفیسس د کوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ اېښودونکی و. نوموړي په پیل کې **څلور** لوی ولایتونه د بلخ په شاوخوا کې سره یو کړل. او په ۴۰ میلادي کې یې د **کابل** او **غزني** سیمې ونیولې. کجولاکدفیسس پر لرغوني اریانا او باختر باندې ۴۰ کاله واکمن و. نوموړي په دې موده کې وکولای شول چې د لرغوني افغانستان په دننه کې د **پارتي** او **یوناني** شاهانو پاتې شونې له منځه یوسي. د کجولا کدفیسس د زمانې زیاتې سیکې له مسو **څخه** جوړې شوې وې. په دغو مسکوکاتو کې ډېر القاب لکه **دیندار**، **شهنشاه** او داسې نور کیندل شوي دي. نوموړی د اتیا کالو په عمر مړ شو. د کجولا کدفیسس نه وروسته ویما تکتو ته واک ورسید. د رباطک د لیکنې پر بنسټ **ویما تکتو** د کجولا کدفیسس زوی دی.

تر ویما تکتو وروسته د ده زوی ویما کدفیسس تر ۱۲۷ ز کال پورې واکمن و. ویما کدفیسس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و، چې د هیواد پولو ته یې په سوېل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویماکدفیسس د **چین** هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د **روم** د امپراتور **تراجان** دربار ته یې یو سفیر ولېږه. او له هغوی سره یې د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز هم څرګند دي.

د وربښمنو لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ويماکدفيسس وروسته د هېواد اداره د ده زوی **کنشکا** ته ورسېده. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاريخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. د ده د امپراتورۍ حدود په ختيځ کې د **هندوستان بنارس** او لوېديځ کې د **پارتيانو** امپراتورۍ تر بريده او په شمال کې تر **کاشغر** او **يارکند** پورې رسېدلي وو. په ختيځ کې يې د چين او په لوېديځ کې يې د روم له هېوادونو سره سوداګريزې اړيکې درلودې. د **ورېښمو** نامتو لاره د کوشانيانو په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړيوال شهرت وموند. هغه د خپلې امپراتورۍ د ادارې لپاره دوه اداري مرکزونه درلودل ژمنی يې **پېښور** او اوړنی يې **بګرام** ټاکلی و.

کنشکا په (۱۴۷) ميلادي کال کې سترګې له نړۍ نه پټې کړې. د هغه زامنو د پلار ستره امپراتورۍ په خپل منځ کې ووېشله، په هرګوټ کې هر څوک واک ته ورسيد او په مرکز کې د کنشکا تر مرګه وروسته د همدې کورنۍ بل تن د کاشکا په نوم د واک پرګدۍ کېناست.

د **کوشاني** واکمنۍ وروستنی امپراتور چې د کوشانيانو تر ولکې لاندې سيمو باندې پوره واکمن و د **واسشکا** يا **واسوديوا** په نوم ياديده. نوموړي په ۱۸۲ زېږديز کال کې د امپراتورۍ واګې تر لاسه کړې. سره له دې چې تر واسوديوا وروسته د کوشانيانو ستره امپراتوري د شهزاده ګانو ترمنځ په سيمه ييزو واکمنيو بدله شوه، خو د کوشانيانو واک او ځواک په بېلا بېلو ډولونو تر ۲۵۰ زېږديز کال پورې دوام درلود. د ځواکمنې ادارې تر ناتوانۍ وروسته سيمه ييزو واکمنانو او امرينو ته د سرغړونې موقع برابر شوه. په پای کې د **ساساني** سلسلې پوځي دباو او فشار له يوې خوا او له بلې خوا په هېواد کې دننه د يوه غښتلي مرکزي ځواک نشتوالي دا موقع برابره کړه، چې سيمه ييز امرين او وروسته بيا **يفتلي** امپراتورۍ واک ته ورسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهال په ترتیب د کوشانیانو مهم امپراتوران

		د واکمنۍ مهال	د هغې دورې ځانګړتیاوې
۱	کجولاکد فیسیس	د ۴۰ څخه تر ۸۰ زېږدیز	دکوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اریانا او باختر تر ولکې لاندې سیمو باندې واکمن و.
۲	ویما تکتو	د ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زېږدیز	دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباتک د ډبرلیک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباتک ډبرلیک په ۱۳۷۲ لمریز کال کې د بغلان او سمنګان په سیمو کې وموندل شو.
۳	ویماکد فیسیس	د ۱۰۵ تر ۱۲۷ زېږدیز پورې	دکوشانیانو لومړنی امپراتور و چې د هیواد پولې یې د ګنګا تر سینده پورې ورسولې او د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.
۴	کنشکا	۱۲۷ څخه تر ۱۴۷ زېږدیز پورې	دکوشانیانو د سلسلې ستر امپراتور شمېرل شوی چې دده د امپراتورۍ پراختیا په ختیځ او سوېل کې د هند تر ګنګا او بنارس پورې په لوېدیځ کې د پارتیانو امپراتورۍ پورې او په شمال کې کاشغر او یارکند پورې رسېده.
۵	واسودیوا (واسشکا)	د ۱۸۲ څخه تر ۲۲۰ زېږدیز پورې	دکوشانیانو وروستنی امپراتور چې د دغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سیمو یې واکمني درلوده تر واسودیوا وروسته سیمه‌ییزو امرینو مرکزي واکمنۍ د خطر سره مخامخ کړه او سیمه‌ییز حکومتونه لا هم غښتلي شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د رباتک د ډبرلیک په اړه او دویمه ډله دې د کوشاني دورې د مهمو امپراتورانو په اړه خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. د کوشانیانو په اړه تر ټولو ډاډمن معلومات د .... ډبرلیک څخه لاس ته راغلي دي.

۲. د کوشانیانو لومړنی امپراتور د .... په نوم یادیده.

۳. د کوشانیانو د ستر امپراتور په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د اسلام نه دمخه په افغانستان کې د مسکوکاتو او مجسمو انځورونه په خپرونو کې پیدا کړي او بیا دې خپل ټولګي ته وړاندې کړي.

ایا د کوشانیانو د مهمو سیاسي او فرهنګي مرکزونو په اړه معلومات

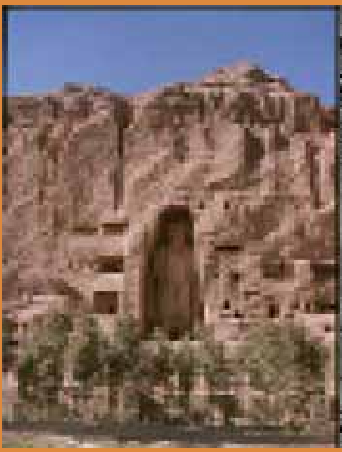
باميان

هډه

بګرام

لکه څنګه مو چې په تېر لوست کې ولوستل کوشانیانو د خپلې پراخې امپراتورۍ تر ولکې لاندې سیمې له دوو سیاسي مرکزونو پېښور او بګرام څخه اداره کولې. په دې لوست کې بګرام، د کوشانیانو د امپراتورۍ د سیاسي مرکز په توګه او ورپسې هډه د کوشانیانو د فرهنګي مرکز او بیا بامیان د بودایانو د عقیدتي سیمې په توګه په لنډ ډول پېژنو.

الف: بګرام د کوشانیانو د امپراتورۍ مرکز

اوسنی **بګرام** چې د څلوېښت میلو په واټن د **کابل** د ښار شمال خواته پروت دی، دوه زره کاله دمخه د **کوشانیانو** د امپراتورۍ اوړنی مرکز و. د دغه ښار بنسټ د یوځي مرکز په توګه له میلاد څخه وړاندې په دریمه پېړۍ کې د **سکندر** له لوري اېښودل شوی و. هغه مهال بګرام ته د **قفقاز** سکندریه ویل کېده. د بګرام په کیندنو کې د وادنیو د پاتې شونو برسېره په زرګونو تاریخي انتیک اثار او شیان موندل شول. د وادنیو د پاتې شونیو څخه دا څرګندېږي چې د بګرام د ښار د ودانۍ پلان د دفاعي سیستم پر بنسټ جوړ شوی و. سره له دې چې سیمه ییزې ځانګړتیاوې لري د یوناني ودانیو ځانګړتیاوې هم په کې لیدل کېږي. د سیمه ییز ښار د جوړولو لپاره هغه یوناني اصول په نظر کې نیول شوي وو، چې د دوو سیندونو د یو ځای کېدلو موقعیت به یې د ښار جوړولو لپاره ټاکه، چې د **یونانیانو** د عمراني چارو له ځانګړتیاوو څخه و. سربېره پر دې د ښار څلورو خواو ته لوی دېوالونه او دفاعي برجونه جوړ شوي دي. د ۱۹۳۷ میلادي کال تر کیندنو وروسته په دغه ځای کې ډېر انتیک تاریخي اثار لکه د لاکو څخه جوړې شوې چیني صندوقچې، مسي او برونزي ورې مجسمې،

یوناني او رومي لوښي د هندي عاج څخه جوړې شوې ټوټې ګچې ټوټې او داسې نور موندل شوي دي دغه ټول آثار د هنر په لحاظ ظریف او د کوشانیانو شاهي کورنۍ پورې تړاو درلود.

موندل شوي اثار او شیان په ښکاره ډول دوه مطلبونه څرګندوي. **لومړی** دا چې دکوشانیانو د سوداګرۍ اړیکې له نورو هیوادونو او لرې سیمو سره تامین شوې وې. د سوداګرۍ کاروانونه د **روم** څخه **چین** ته د **وریښمو** له لارې رسېدل او د دغې نړیوالې لارې عمده برخه دکوشانیانو له امپراتورۍ څخه تېرېده.
دویم دا چې بګرام د سیاسي مرکز په توګه د هغه مهال یو له هغو سترو نړیوالو مرکزونو څخه و چې دکاروانونو په تګ او راتګ او د سیاسي حاکمیت په تامین کې یې ډېر مهم رول لوبولی دی.

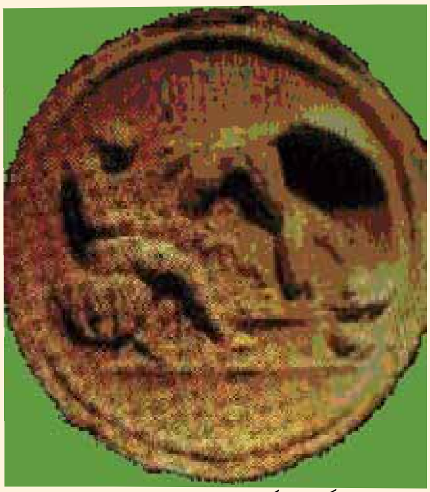

د بګرام له ګچو جوړ شوی د زیوس مډال

عاجي مسجمه، چې د بګرام څخه تر لاسه شوې ده

په ټولګي کې فعالت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بګرام پر دفاعي سیستم باندې خبرې وکړي او دویمه ډله دې د بګرام د ښار پر تاریخچې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. په .... میلادي کال کې په بګرام کې کیندنې پیل شوې.
۲. د بګرام د ودانۍ پلان د .... سیستم پر بنسټ طرح او جوړ شوی دی.
۳. د کوشانیانو پر مهال د سوداګرۍ د چارو په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د لارو او د لرغوني سوداګرۍ د څرنګوالي په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي مرکز

د بودايي معبد یو انځور په هډه کې

تاریخي **هډه** د **جلال اباد** د ښار په سوېل لوېديځه برخه کې کابو د (۱۰) کيلومترو په واټن پرته ده. دغه لرغونی ځای د افغانستان په تاريخ کې د مهمو فرهنګي مرکزونو په توګه ډېر ارزښتناک رول لوبولی دی. دغه پخوانۍ سيمه په تاريخي متونو کې د سيلانيانو او زيارت کوونکو له خوا په وار وار ياده شوې ده. **فاهيان** چيني زيارت کوونکي هډه د هيلو په نوم ياده کړې ده. **هيونسنګ** هم له هډې څخه د يو فرهنګي مرکز په توګه يادونه کړې ده.

د کيندنو په لړ کې هغه اثار او توکي تر لاسه شوي چې د خپل مهال د حاکمو حالاتو استازيتوب کوي. دا اغېزې د هغه مهال پر هنر، مذهب او پر هغو مذهبي ودانيو چې د هغه مهال د خلکو دګتې اخيستنې وړ وي، مونډل شوي او څرګندې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه په لرغونو وختونو کې د نوښتونو د راوړلو نامتو ټاټوبی و. د هډې د خلکو په ملاتړ د **بودايي** مذهب نوې طريقه د **هينايانا** په نوم چې د لويې عرداې معنا لري، دود ومونډ. د لومړي ځل لپاره په هډه کې د بودايي مجسمو د جوړولو موقع برابره شوه. د انګليسي لرغونپوه سرجان مارشال په باور په هډه کې د جوړو شويو مجسمو څېرو او بدني جوړښتونو په ټوليزه توګه **آريايي** (کوشاني او اسکايي) ډول درلود.

دغه ډول فعاليتونو د افغانستان په لرغوني تاريخ کې هډه د فرهنګي مرکز په توګه معرفي کړې ده.
هډه د **ګندهارا** د ښوونځي د مهمو هنري مرکزونو څخه وه. دګندهارا هنري سبک د منځنۍ اسيا او د لرغوني **هند** په ټولو سيمو کې شهرت لري. په دغه سبک کې تر ټولو دمخه د بودايي مجسمو جوړولو ته پام اوړي. دګندهارا ښوونځی له دوو سبکونو او هنرونو څخه جوړ شوې ده، د مجسمو جوړښتي موازنې په ساتلو کې يې له يوناني سبک څخه کار اخيستی و. په داسې حال کې چې څېره او معنوي هويت يې له هندي بودايي دين څخه اخيستی و.
په هډه کې د هنر او ودانيو بېلا بېل ډولونه تر لاسه شوي، چې ځانګړې ارزښت لري. د هډې په سيمه کې د ګچو څخه جوړې شوې څېرې د هند په حوزه کې د جوړو شوو هيکلونو سره ښکاره توپير لري.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نوښت په اړه، دويمه ډله دې د ګندهارا د ښوونځي او دريمه ډله دې د هډې د هنري ځانګړتياوو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱.د هډې لرغونې سيمه ولې د فرهنګي مرکز په نوم ياده شويده؟ شرح يې کړئ.
۲.دګندهارا ښوونځی له کوم سبک او هنر څخه جوړ شوې ده؟
۳.هډه په پخوا زمانو کې په کوم نوم يادېده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ننګرهار د هډې په هکله د خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

باميان د بودايي عقيدې مرکز

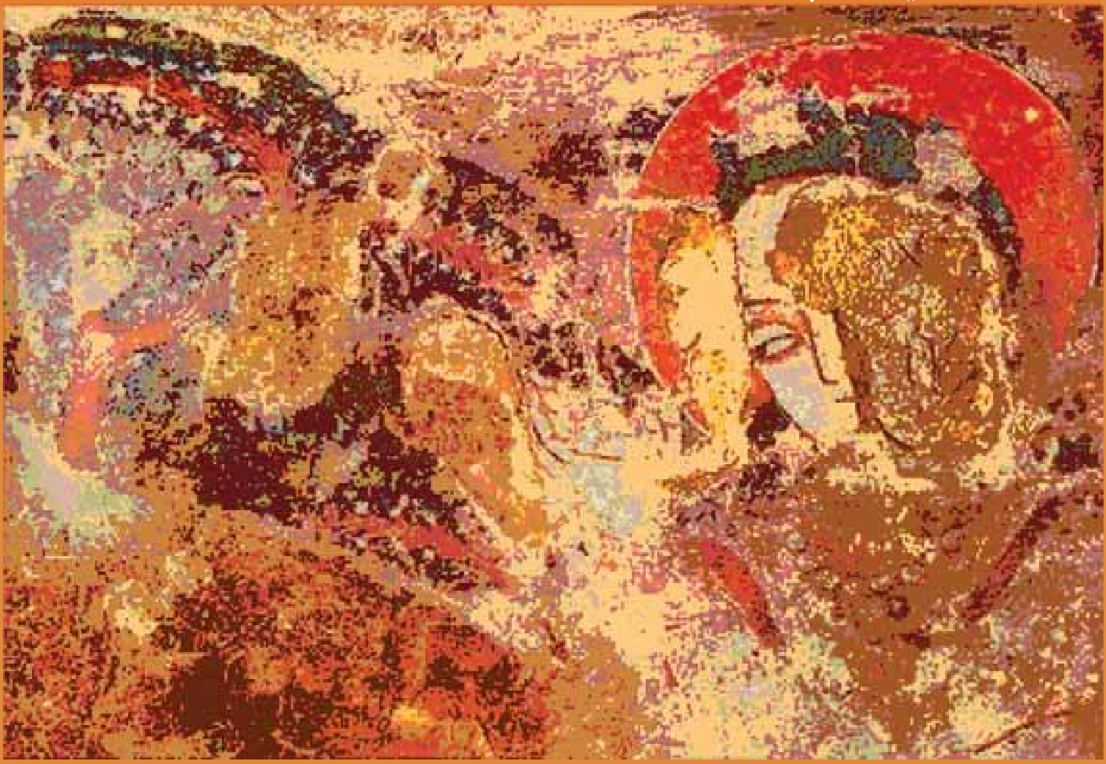

د باميانو په سمڅو کې د رنګه انځورګرۍ يو انځور

باميان د هېواد له مهمو فرهنګي او تاريخي سيمو څخه دی. د ډېرو هنري او تاريخي آثارو په درلودلو سره په **۲۰۰۳** کال کې د نړۍ د فرهنګي ميراث په اداره کې ثبت شوی دی. باميان اوږد تاريخ لري چې د هغه ريښې له ميلاد نه دمخه او لومړنيو ميلادي پېړيو ته رسيږي. په باميانو کې د لرغونپوهانو څېړنې دا ښيي چې انسانانو له ډېرو پخوانيو زمانو راهيسې له دغې تاريخي سيمې څخه ګټه اخيستې ده. ددغې ادعا لپاره ډېر ثبوتونه موندل شوي دي. د **چيني** مسافرانو ليکنې په دې اړه زيات معلومات د تاريخ ليکونکو په واک کې ورکړي دي. د دې زيارت کوونکو څخه يو هم **هيونتسنګ** و چې په شپږمه ميلادي پېړۍ کې يې باميان ليدلی او د باميانو په اړه يې ډېر ګټور مطلبونه ليکلي دي. د چيني زيارت کونکي په يادښتونو کې راغلي چې ((د باميان ښار د بودايي مذهب مهم مرکز دی. په دغه ښار کې په لس ګونو بودايي مدرسې شته چې زده کوونکي روزي. ددغې مدرسې استادان زرهاو و تنو ته رسيږي. زيارت کوونکي له ډېرو لېرو ځايونو او بېلا بېلو هيوادونو څخه دغه مذهبي مرکز ته راځي.))

په باميانو کې د بودايي دوران ډېرې مجسمې پاتې دي. دغه مجسمې په بېلا بېلو اندازو (لويې او

وړې) جوړې شوې دي. تر ټولو ستره مجسمه چې د **صلصال** په نوم مشهوره ده، د پنځه پنځوس مترو په جګوالي د غره په بدنه کې جوړه شوې ده، بله مجسمه چې د هغې جګوالی پنځه دیرش مترو ته رسیږي د **شمامه** په نوم یاده شوې ده. دا مجسمه هم کابو د یو کیلو متر په واټن د صلصال څخه لرې جوړه شوې ده. د هغه په څنګ کې نورې مجسمې هم جوړې شوې، چې پاتې شونې یې د دوو سترو مجسمو د سمڅو په شاوخوا کې شتون لري.
د بامیانو په سمڅو کې سربېره پر مجسمو، زړه وړونکې او ښکلې نقاشۍ هم انځور شوې چې تاریخي او هنري ارزښت یې ډېر دی. په دغو نقاشیو کې د نورو رنګونو تر څنګ د روغني رنګونو څخه هم کار اخیستل شوی دی. دغه نقش او نګار په نړۍ کې تر ټولو لرغوني انځورګرۍ شمېرل شوې، چې په هغه کې روغني رنګ کارول شوی دي. د بامیانو ارزښت په اقتصادي توګه هم د پام وړ دی. په تېرو زمانو کې د **وریښمو** د لارې سوبلې څانګه هم له بامیانو څخه تېرېده. د سوداګرۍ کاروانونه له **هند** څخه **بلخ** او له بلخ څخه هند ته له همدغې لارې تېرېدل. د دغو کاروانونو سره زیارت کوونکي او هغه زده کوونکي هم ملګري وو چې د مذهبي مراسمو د تر سره کولو لپاره او یا د بودايي دین د اصولو د زده کولو لپاره بامیانو ته راتلل.

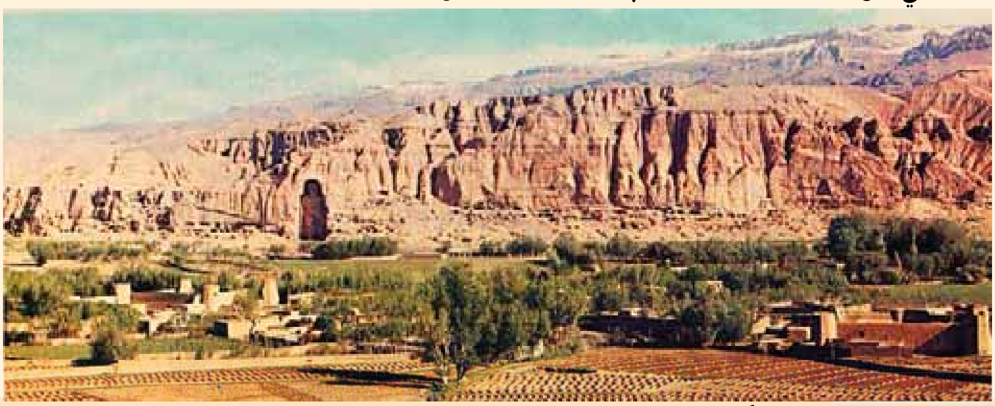

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بامیانو د مهمو تاریخي اثارو په اړه او دویمه ډله دې د هیوننتسګ د لیکنو په اړه په ټولګي کې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

۱.هیونتسنګ د بامیانو په اړه څه لیکلي دي؟ ویې لیکئ.
۲.د بامیانو د رنګه نقاشیو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳.بامیان د .... اداري له خوا د نړیوالو کلتوري میراثونو په توګه ثبت او منل شوي دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو میندو او پلرونو څخه د بامیانو د سترو مجسمو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

۱. د یادونې وړ ده چې د دغو بې سارو مجسمو ورانېدل د پردیو په لمسون په ۲۰۰۱ میلادي کال ترسره شوې چې دا ناوړه عمل د ټولو هېوادوالو او د نړۍ د فرهنګي ټولنو له لوري وغندل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا تاسو یفتلیان پېژنئ؟

د یفتلي پاچاهانو سکې چې په افغانستان کې موندل شوې دي

د سوریا مجسمه د کابل د خیر خانې مېنې له کشفیاتو څخه

مخکې له دې چې **یفتلیان** دیو غښتلې دولت په توګه د لرغوني افغانستان پر اوضاع باندې واکمن شي، د افغانستان په لوېدیځ کې د **ساساني** امپراتورۍ بنسټ اېښودل شوی و. د **واسودیوا** تر واکمنۍ وروسته په افغانستان کې د **کوشانیانو** امپراتورۍ د سیمه ییزو واکمنیو او ګوډیو سره مخامخ وه، په دغه موقع کې ساسانیانو دکوشاني امپراتورۍ ځینې سیمې د وقفه یي جګړو په ترڅ کې ونیولې او څه موده وروسته د خلکو د مقاومت او ټینګښت په پایله کې شاتګ ته اړ شول. د ساسانیانو د پرله پسې بریدونو له امله په افغانستان کې یفتلیانو ته دا موقع برابره شوه، چې د **هندوکش** په شمالي سیمو کې خپل واک ټینګ کړي.

یفتلیان په تاریخي متونو کې د **هفتالیان**- **یفتلیان** او **خوینت** او **عربانو** بیا د **هیاطله** په نوم یاد کړي دي. د پرکیپو ویس په نوم **بیزانسي** تاریخ لیکونکی چې دیفتلیانو پر مـهال یې ژوند کاوه. دهغوی په اړه لیکي: هفتالیانو د ژېړ نژاد سره توپیر درلود هغوی سپین پوستکي او په عین وخت کې مهذب مدني خلک وو.

د یفتلیانو لومړنی تولواک د **ایفتالیتو** په نوم پېژندل شوی، چې په ۴۲۵ میلادي کال یې په اوسني **تخار** کې د تولواکۍ خول پر سر کېښود. د نوموړي د واکمنۍ حدود له **بدخشان** څخه تر **بلخ** او **سغدیانه** پورې رسېدل. تر ده وروسته دده زوی **اخشنور** واک ته ورسېد. نوموړي د **هرات** ښار تر خپلې ولکې لاندې راوست. د ساسانیانو سره په یوې جګړې کې بندي شو، خو **فیروزشاه ساساني** نوموړی ددې لپاره چې فرمانبرداره پاتې شي وبخښه د

فیروزشاه دغه کار نتیجه ورنکړه. او اخشنور څلور ځلې نور هم دخپل هېواد ددفاع لپاره دفیروزشاه سره وجنګید، چې داټولې جګړې دیفتلیانو په ګټه وې.

اخشنور په پرله پسې ډول د خپلې امپراتورۍ د پراختیا لپاره کوښښ وکړ. د **هندوکش** سوېلي برخې لکه **کابل**، **غزني** او **هلمند** یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. وروسته له هغه ډېر یفتلي قبایل د هندوکش په سوېلي برخو کې مېشت شول. دغو قبیلو وروسته د **زابل شاهانو** په نوم د افغانستان په لرغوني تاریخ کې ستر رول ولوباوه.

د **تورامانا** او **مهراکولا** نومونه د یفتلیانو په تاریخ کې ډېر مهم ګڼل شوي تورامانا د یفتلي امپراتورۍ سیمې تر **شمالي هند** پورې ورسولې نوموړي په هند کې د نورو سیمو د نیولو له پاره خپل لښکر په **سیالکوټ** کې چمتو کړ او د **سکاندا** او **ګوپتا** سیمې یې ونیولې. د **ګوالیار** ډېر لیک کې یې د هغه نوم (**تورامانا مهاراجاه زابلي پاچا**) لیکلی دی. تر تورامانا وروسته دهغه زوی مهراکولا واک ته ورسید. نوموړی هم د امپراتورۍ د پراختیا له پاره کوښښ وکړ او ډېرې سیمې یې تر خپلې اداري لاندې راوستې. دګوپتا پاچې شونې یې په مرکزي هند کې له منځه یوړل. خو څه موده لا تېره شوې نه وه چې دګوپتا پاچې شونې یو ځل بیا سره یوځای شول او په ۵۲۸ میلادي کې یې دیفتلیانو واکمني په مرکزي هند کې د خطر سره مخامخ کړه.

یفتلیان د بودایي دین پر خلاف وو. یو شمېر بودایي عبادت ځایونه یې وران کړل. هغوی په رڼا عقیده درلوده او د لمر نمانځنه به یې کوله. دغه مطلب د یفتلیانو د دوران په ډېر لیک کې څرګند دی. په یفتلي مسکوکاتو کې د جګې ونې او لوړې پوزې لرونکي او افغاني بڼې څېرې کېندل شوي دي، غوږوالۍ یې درلودې او جامې یې د ننني کوچیانو په شان وې. دهغو په مسکوکاتو کې د زور او سور (زمیندارو) له عبادت ځایونو څخه یادونه شوې، چې د لمر لمانځنې په معنا و. هغوی د اورتونونو انځور ول په مسکوکاتو کې هم منعکس کړي دي. د لمر درب النوع مجسمه (**سوریا مجسمه**) چې د خیرخانې مېنې له کوتله پیدا شوه، دهغه مهال د عقیدې ډېره ښکاره بېلګه ده.

لنډه دا چې دکوشانیانو او یفتلیانو پاچې شونې لکه **زابل شاهان**، **کابل شاهان**، د **بامیان شیران**، **سوریان** او داسې نور د عربانو د لښکرو تر راتګ پورې د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمني درلوده.

په عربستان کې د اسلام مبارک دین تر خپرېدو وروسته عربي لښکرې افغانستان ته ورسیدې. په دغه موده کې به کله عربان د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمن وو او کله به ځایي امیران واکمن وو چې دوې پېړۍ وخت یې ونیو، تر هغه چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو د رامنځته کېدلو موقع برابره شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې دیفتلیانو د سیاسي اوضاع په اړه خبرې اترې وکړي او دویمه ډله دې دیفتلیانو د مذهبي وضعې په اړه خپل ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. یفتلیان په کومو نومونو یاد شوي دي؟ ویې لیکئ.

۲. د مهراکولا په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.

۳. دیفتلیانو د مذهب په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د شاوخوا له پوهانو نه له منځه تللو دینونو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریـــم څپرکی

د لرغوني نړۍ تمدونونه:

-ایا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

-راشئ د بین النهرین له پخواني تمدن سره اشنا شئ!

-ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

-د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ!

-ایا د چین د لرغوني مدنیت څخه خبر یاست؟

-ایا پوهېږئ چې د یونان پخواني تمدن څرنګه پیل شو ؟

ایا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکی موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د بين النهرين د تمدن ځانګړنې زده کوي، د ایران لرغونی تمدن پېژني، د هند لرغوني تمدنونه زده کوي، د چين د پخواني لرغوني مدنيت سره اشنايي پيدا کوي، د یونان تمدن پېژني او د روم د لرغوني تمدن په اړه معلومات پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

د مصر اهرام

د مصر هېواد په **افریقا** کې پروت دی، تاریخ لیکونکي باور لري چې د **نیل سیند** په مصر کې د لومړني بشري مدنیت د پیدایښت مهم عامل و. په پخوانی زمانه کې مصري وګړي په لومړي ځل وتوانېدل چې انځوریز لیک منځ ته راوړي، په دې لیک کې هره نښه یو بیان ته ځانګړې شوې وه. **یونانیانو** دا لیک د **هیروغلیف** په نوم یاد کړ چې معنا یې سپېڅلي حکاکي ده. دا لیکونه یې پر ډبرو، لرګیو، پوټکو او اوبدل شویو ټوکرانو لیکل، خو د **پاپیروس** کاغذونه د دې ډول لیکنو لپاره زیات کارول شوي دي.

د مصري ودانیو هنر د لرغوني نړۍ له عجایبو څخه شمېرل کیږي چې مصري اهرامو نه یې ښې بېلګې دي په مصر کې تر ټولو ستر هرم د **کیوپس** په نوم یادیږي. دا حرم د شلو (۲۰) کلونو په ترڅ کې جوړ شوی دی.

په پخواني مصر کې ډېر تاریخي بحثونه د **فرعونیانو** په اړه دي. مصریانو به خپلو پاچاهانو ته **فرعون** یا **لوی کهول** ویلې. د مصر د مشهورو لرغونو کورنیو نومونه په لاندې جدول کې ولولئ.

په پخواني مصرکې د لرغونې کورنۍ نه بیا د فرعونیانو تر دریم دوران پورې نولس تنو پاچاهانو واکمني درلوده. مصریانو د خپلو گاونډیانو سره سوداگریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه. ددغه مطلب ثبوت په مصرکې د افغانستان د لاجوردي ډبرو شتون و، چې درې زره کاله پخوا تر میلاده هلته رسېدلې وې. د مصر وروستي فرعون د **پسماتیک** په نوم یادېده چې د **هخامنشیانو** په وسیله تر میلاده ۵۲۵ کاله وړاندې له منځه ولاړ. د هخامنشیانو واکمني د یونانیانو په وسیله په ۳۳۶ ق م کال کې له منځه ولاړه او مصري یونانیان د رومیانو په وسیله شاته وتمبول شول. او **رومیان** د مسلمانانو له خوا په اوومه میلادي پېړۍ کې له ماتې سره مخامخ شول.

شمېره	د کورنۍ نوم	د واکمنۍ دوره
۱	لرغوني کورنۍ	۳۲۰۰ تر ۲۶۶۵ پخوا تر میلاد
۲	د فرعونیانو لومړنۍ کورنۍ	۲۶۶۴ تر ۲۱۵۵ پخوا ترمیلاد
۳	دفرعونیانو د لومړنۍ کورنۍ د واکمنۍ پای	۲۱۵۴ تر ۲۰۵۲ پخوا تر میلاد
۴	د فرعونیانو دوهمه دوره	۲۰۵۲ تر ۱۷۸۶ پخوا تر میلاد
۵	دفرعونیانو دوهمې دورې پای ته رسېدل	۱۷۸۵ تر ۱۵۵۴ پخوا تر میلاد
۶	د فرعونیانو دریم پېر	۱۵۵۴ تر ۱۰۷۵ پخوا تر میلاد

مصری فرعون (توتنخامون)

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د انځوریز لیک په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي. او دوهم گروپ دې د مصریانو د ودانیو د پرمختگ په اړه معلومات ټولگي ته وړاندې کړئ.

پوښتنې:

- د مصري انځوریز لیک په اړه څه پوهېږئ؟ وې لیکئ!
- د مصریانو د معمارۍ په اړه خپل معلومات ولیکئ!
- د مصریانو د سوداگریزو اړیکو په اړه څه پوهېږي؟ ویې لیکئ!

د ټولگي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپل کلي کور کې د مصریانو په اړه کیسې وپوښتي او خپل لاسته راوړي معلومات دې ټولگیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشئ د بين النهرين له پخواني تمدن سره آشنا شئ

د ميخي ليک د بېلګې انځور

د اشور بناپال پاچاه

هغه جغرافيايي حوزه چې د دوو سيندونو (**دجلې او فرات**) ترمنځ پرته ده، د **بين النهرين** په نوم ياديږي. تاريخ ليکونکي په دې باور دي چې د نړۍ ډېر پخوانی مدنيت په بين النهرين کې منځته راغلی دی. د دجلې او فرات سيندونو څنډې د تمدن د منځته راتلو او ودې ډېرې ښې زمينې درلودې. يو شمېر لرغون پوهان په دې باور دي چې د **نوح** (ع) د مهال توپان په همدې بين النهرين کې پېښ شوی دی.

د بين النهرين يو ډېر لرغوني ځای د (**تل حسونا**) په نوم ياديږي. دا لرغوني سيمه پنځه زره کاله پخوا تر ميلاده يو لوی کلی و چې وګړو يې د غلو دانو کرلو سره اشنايي درلوده. هغوی د خلکو د ډېروالي له امله سويلي بين النهرين ته کډوال شول، هلته يې د نوي تمدن زمينه برابره کړه چې د **سومريانو د تمدن** په نوم ياديږي. د همدې تمدن وګړو د لومړي ځل لپاره يو ځانګړي ليک دود رامنځته کړ چې د ميخي ليک په نوم ياديږي.

په بين النهرين کې يو بل مهم تاريخي سياسي مرکز (**اشور**) و. په دې ځای کې ځواکمن پاچاهان منځته راغلل او ډېرې سيمې يې تر خپل واک لاندې راوستلې. لومړني اشوري پاچا **لومړي سارګون** نومېده. نوموړي شاوخوا ۱۹۰۰ کاله پخوا تر ميلاده د اور بنار تر خپل واک لاندې کړ. دا سلسله تر اوومې ميلادي پېړۍ پورې د بين النهرين په بېلا بېلو سيمو واکمنه وه. د اشور وروستني پاچا **اشور بناپال** نومېده چې زياتې سيمې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله واکمنۍ کې شاملې کړې. بناپال د اعلامیانو سره جګړه وکړه او په پای کې یې هغوی ته ماتې ورکړه. او د هغوی د واکمنۍ سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستې.

په بین النهرین کې بل تاریخي ښار **بابل** دی. د بابل واکمنانو د بین النهرین پر ټولو سیمو واکمني درلوده. تاریخ لیکونکو د بابلیانو د واکمنۍ دوران پر درو پړاونو وېشلی دی.

د لومړي پړاو ډېر مهم امپراتور **هامورابي** نومېده. هامورابي د خپلې واکمنۍ پر مهال خپلو خلکو ته قانون جوړ کړ چې د همورابي قانون په نوم یادیږي. په دې قانون کې د خلکو د ژوند ټولو چارو ته پام شوی و. له مجازاتو نیولې تر کروندګرۍ او ګرځندویي چارو او مسافرتونو پورې ټول اړخونه یې تر سورې لاندې راوستي وو.

د بابلیانو دوهم پړاو د **کاسیانو** د قام د واکمنۍ مهال دی. کاسیانو د هامورابي واکمني پای ته ورسوله او تر هغه وروسته پنځه سوه کاله پر له پسې د بین النهرین پر سیمه واکمن وو. د بین النهرین لوی ښارونه او نورې سیمې یې هم تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې.

د **ایلام** ښار او سېدونکو له میلاده تریو ولسمې پېړۍ وړاندې دیوه ځواکمن برید په ترڅ کې دکاسیانو واکمني پای ته ورسوله.

د بابل دریمه پړاو هغه مهال پیل شوه چې کلدانیان واک ته ورسېدل. پوځي افسر نبیولا نصر لومړني کلداني واکمن و چې بابل یې شپږ پیړۍ وړاندې تر میلاده ونیو. ددې لړۍ وروستنی پاچا د **بخت نصر** په نوم یاد شوی چې د **یهودیه** سیمې یې تر خپل واک لاندې کړې. له بخت نصر وروسته د **کلدانیانو** واکمني د هخامنشیانو په لاس له منځه ولاړه. تر هخامنشیانو وروسته د بین النهرین پر سیمو **ساسانیان** واکمن شو او ساسانیان بیا په اوومه میلادي پیړۍ کې د مسلمانانو په لاس له منځه ولاړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په درو برخو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د تل حسونا په اړه، دوهمه ډله دې د اشور په اړه او دریمه ډله دې د بابلیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

- بین النهرین چېرته موقعیت لري؟
- د اور په اړه څه معلومات لرئ وې وایئ.
- د هامورابي قانون په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه د نوح (ع) د توپان په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

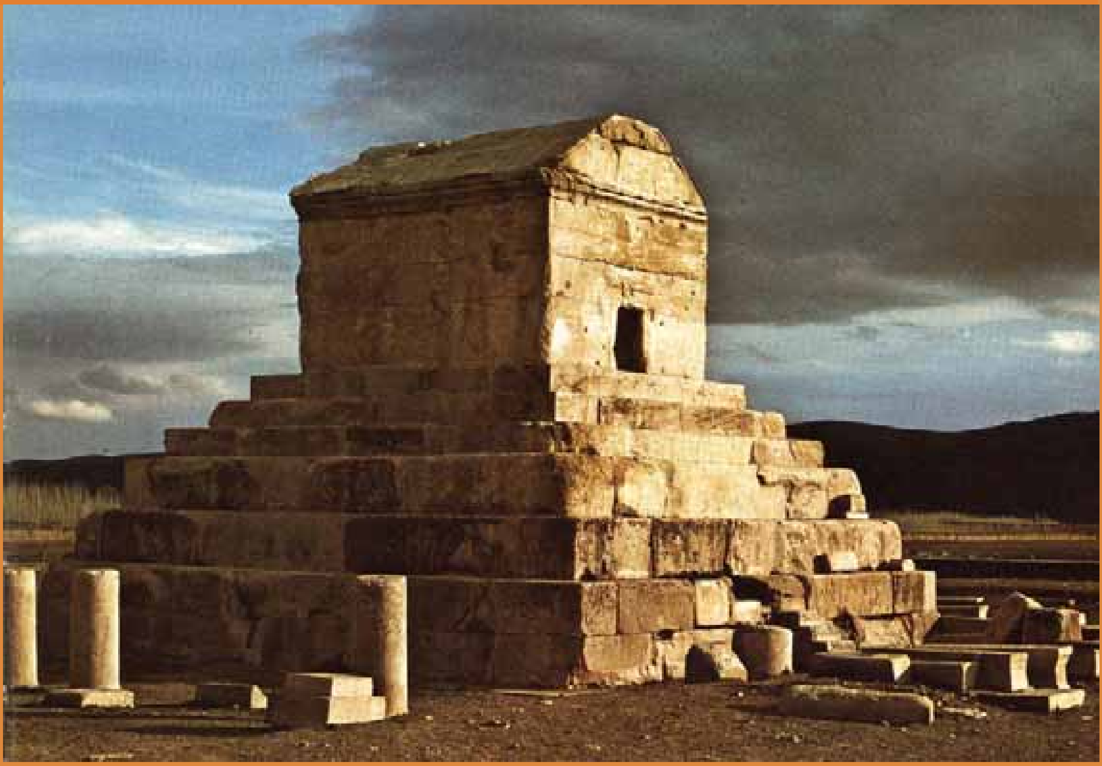

د کوروش مقبره

لکه څنګه چې د کډوالۍ په برخه کې یادونه وشوه، په بلخ کې د اریایانو شمېر زیات شو او په مهاجرت یې پیل وکړ، یو شمېر د شمالي هند پر لور، یو شمېر یې د اریانانو په دننه کې او ځینو یې لوېدیځ پلو ته په کډه کولو پیل وکړ، هغه اریایان چې لوېدیځ لور ته کډه شول لومړی ایران، ورپسې ترکیې او په پای کې اروپا ته ورسېدل. کوم شمېر چې په ایران کې مېشت شول د اریانا د تمدن د لړۍ پر دوام یې یو بل تمدن د فارس په نوم رامنځ ته کړ چې د هغه په اړه په لاندې ډول بحث کېږي:

سیالک، **جیروفت** او **شهر سوخته د ایران** نامتو لرغوني سیمې دي. د سیالک وګړو د خپلو ګاونډیو سیمو لکه **د افغانستان د منډیګک** او سېډونکو او **د هند د موهنجودارو** او **هړپې** د خلکو سره او هم یې په لوېدیځ کې د **دجلې** او **فرات** د سیندونو د شا او خوا اوسېدونکو سره اړیکې درلودې.

د ایران په لوېدیځ کې تر میلاده لس پېړۍ وړاندې د ماد وګړو د پخواني پارس د لومړني دولت زمینه رامنځته کړه. د **هیرودت** په وینا (**دیاکو**) نومي شخص د ماد قبایل تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل. له هغه څخه وروسته درې پاچاهان له دې لړۍ نه واک ته ورسېدل. د مادانو واکمنۍ د **کوروش** په لاس له میلاده د مخه په ۵۵۳ کال کې راوپرزېده. د **مادانو** د دولت ختمېدل په ایران کې د **هخامنشیانو** د واکمنۍ پیل و. لوی کوروش له میلاد څخه ۵۵۸ کاله وړاندې د هخامنشیانو د دولت بنسټ کېښود. کوروش د هخامنشیانو د دورې یو ډېر مشهور پاچا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کوروش نه وروسته د هغه زوی (**کمبوجه**) واک ته ورسېد. وروسته له هغه د هخامنشیانو اته پاچاهان واکمنی ته ورسېدل. بالاخره د ۲۴۸- ۳۳۵ کال پخوا تر میلاده د هخامنشیانو وروستنی پاچا **دریم داریوش** د مقدوني **سکندر** د یرغل په ترڅ کې ماتې وخوړه. او ورسره یو ځای د دې لړۍ واکمني هم پای ته ورسېده.
د سکندر له مړینې وروسته د **سلوکیدیانو** لړۍ واک ته ورسېده، چې د **رومیانو** له لوري راوپرځېده او له هغه وروسته رومیان د ایران پر یوې خوا او **اسکانیان** د ایران پر بلې خوا واکمن وو، چې دوه پېړۍ وراندې تر میلاده د **ساسانیانو** له لوري له ماتې سره مخ شول.
ساسانیان په ایران کې تر اسلام وړاندې د امپراتوریو وروستنۍ لړۍ وه. د ساساني کورنۍ بنسټ ایښودونکي **بابکان** یاد شوي دي. ساسانیانو زردشتي مذهب درلود. تر بابک وروسته د هغه زامن شاپور او اردشیر بابکان په دریمه میلادي پیړۍ کې واک ته ورسېدل. اردشیر د خپلې واکمنۍ په دوران کې د سیمې په پراختیا کې ډېرې بریاوې لاس ته راوړې. د هغه ځای ناستي لومړی په خپلو منځونو او بیا د ګاونډیو هېوادونو سره په جګړو بوخت وو.

د ساسانیانو یو مشهور پاچا **دویم شاپور** په شپاړس کلنۍ کې واک ته ورسېد. او اویا کاله یې واکمني وکړه دویم شاپور د ساسانیانو تر پیدایښت پخوا د پاچا په حیث منل شوی و. د ساسانیانو وروستنی پاچا **دریم یزدګرد** وچې د ده واکمني د مسلمانانو له خوا په ۶۴۱ میلادي کال کې پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه او دوهمه ډله دې د ساسانیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱- د سیالک د لرغوني سیمې او د ګاونډیو سیمو سره یې د اړیکو په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲- د هخامنشیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکي څوک و؟ د هغه په اړه خپل معلومات ولیکئ.
۳- د ایرانیانو د سلسلې وروستني امپراتوران په کوم نوم یادېدل او د هغې لړۍ د وروستني پاچا نوم واخلئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو نه د حضرت محمد مصطفی (ص) د لیکونو په اړه چې د هغې زمانې پاچاهانو ته یې لیکلي و وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ

دغه انځور د موهنجودار د ښار پاتې شوې ښيي.

تاريخ ليکونکو د **هند** لرغوني تمدن د **هړپه** او **موهنجودارو** څخه پيل کړی. دري زره کاله پخوا تر ميلاده د هند په شمال لوېديځ کې ديوه مدنيت بنسټ کېښودل شو چې په سيمه کې بې سارې ياد شوی دی. د هړپې وګړو د غنمو کرنه زده وه، فلزي وسايل يې جوړول. او د ښاروبو رمې او ګلې يې روزلې.

د لرغوني هند بل ښار موهنجودارو، و. دغه ښار هم د **سند** د سيند په غنډه اباد شوی و. ددغو وګړو پاتې شوي اثار په ډاګه کوي چې په سل ګونو زره خلکو په دې ښارکې ژوندکاوه. يو پوړيز او دوه پوړيزکورونه يې جوړول.

د نهرونو او کانالونو سيستم يې دکورونو په جوړولو کې په کار اچاوه خو داوبو ويالې يې **هغسې** جوړې کړې وې چې صافې او پاکې اوبه له يوه مرکز څخه رابهيدلې. استوګنځايونه،ګدامونه او زېرمتون يې لرلې.

د هند تېر شوی لرغونی تاريخ د **ماها بهاراتا** او **رامايانا** پر سرچينو ولاړ دی. دغه تاريخي اسناد ډېر زيات د هغو سيمو نه بحث کوي چې د **هماليا** او **ګنګا** د سيند په سيمو پورې اړه لري. ددې سرچينو په بحثونو کې قبيلوي ژوند، تولنيز نظام او د غلامانو او مالکانو بحثونه مطرح شوي دي. ددې اسنادو څخه په ډاګه کيږي چې د هند تېر لرغوني تاريخ له دغو سيمو راپيليږي.

اریایان د لرغوني هند په ځمکه لومړني نوي راغلي خلک وو. د دې دورې ډېر زيات معلومات د ويدي سرودونو په منابعو کې شته. دهند ځمکې ته د اريايانو راتلل يو زرو پنځه سوه کاله پخوا تر ميلاده ګنل کيږي. هغوی په سر کې څاروي ساتل، وروسته له کرنې او ځمکه والي سره اشنا شول. د اريايانو په خواکې نورو وګړو چې **دراويديان** نومېدل هم ژوند کاوه. هغوی د هند ډېر بيوزله خلک وو. د اريايانو له راتګ څخه مخکې هندي ټولنې په ټوليزه توګه څلور ټولنيزې طبقې درلودې. چې د **کشتريه**، **برهمن**، **ويسپه** او **شودرا** په نامه يادېدې.

د هندي ټولنې د بودايي قانون بنسټ له ميلاده شپږ پېړۍ دمخه د **ګوتاما (بودا)** په واسطه د هند په شمال کې کېښودل شو. هغه خلکو ته د عبادت، ټولنيزو قربانيو او اخلاقي او اقتصادي مسايلو په اړه لارښوونه کوله. د **موريايي** ځواکمن دولت له تاسيس نه وروسته د بودايي دين د پرمختګ لپاره زياته زمينه برابره شوه.

د موربانې امپراتورۍ بنسټ ايښودونکی **چندرا ګوپتا** له ميلاده ۳۲۲ کاله وړاندې د ناندا د کورنۍ څخه واک ترلاسه کړ. د **ګوپتانيانو** نوميالی امپراتور د **اشوکا**[٤] په نوم يادېده چې د بودايي دين پيرو و. ده د بودايي دين په پراختيا کې ډېر زيار ويست.

دګوپتانيانو امپراتورۍ په لومړۍ ميلادي پېړۍ کې دکوشانيانو تر يرغلونو لاندې راغله او مخ په زوال شوه. وروسته له هغه دګوپتانيانو سيمه ييزو واکمنيو **خپل حاکميت** ته په بېلا بېلو سيمو کې دوام ورکړ. تر هغه پورې چې په ۵۰۰ ميلادي کال کې هندي قومونو له شمال لوېديځ نه يرغل راوړ او د ګوپتانيانو ټول سيمه ييز حکومتونه يې راوپرزول او بله لړۍ د **(هارشا)** په نوم واکمنۍ ته ورسېده. په هندکې شاوخوا تر ۶۰۰ ميلادي کال پورې درې دولتونو واکمني درلوده. چې له هغې ډلې څخه يو هم **راجپوتان** و چې د هند په شمال کې يې واک چلېده. هند د دې لړۍ د واکمنۍ په دوران کې د مسلمانانو د پرله پسې يرغلونو لاندې راغی. د هغوی يرغلونو تر هغه پورې دوام وکړ، چې په لسمې ميلادي پېړۍ کې د **غزنويانو** او **غوريانو** تر مشرتابه لاندې خپلواک اسلامي دولتونه پر هند واکمن شول.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هند د پخواني لرغوني مدنيت په اړه او دوهمه ډله دې د موريايانو په اړه لازم معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. کومې لرغونې سيمې د هند د لومړنيو مدنيتونو استازيتوب کوي، معرفي يې کړئ؟
۲. په لرغوني هند کې څو ټولنيزې طبقې موجودې وې؟ نومونه يې واخلئ.
۳. د ګوپتانيانو مشهور امپراتور چې بودايي دين ته يې عقيده لرله څه نوميده؟ په لنډ ډول په موضوع باندې رڼا واچوئ.

د ټولګي نه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د هند او د هند د تاريخ په اړه د شاوخوا پوهانو او مشرانو نه پوښتنه وکړي او راټول شوي معلومات دې په لنډه توګه خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

آیا د چین د لرغوني مدنیت نه خبر یاست؟

تر تاریخ وړاندې دورې د چیني مجسمو انځور

د شلمې پېړۍ تر پیله پورې د **چین** د پخوانیو انسانانو د ژوندانه په اړه څېړنې نه وې پیل شوې. د چین وګړو باور درلود چې که څوک په تاریخي او لرغونو سیمو کې د سپړنو کار وکړي، هغه به په هغې ناروغۍ اخته شي چې له امله یې دا پخواني کسان مړه شوي، نو ځکه یې د څېړنو او سپړنو چارو ته اجازه نه ورکوله. د شلمې پېړۍ په سر کې په چین کې د ځینو لرغونو سیمو سروې پیل شوه چې په پایله کې د تاریخي او له تاریخه وړاندې دورو ډېر اثار په لاس راغلل.

د **جاوکوتیان** په سمځو کې د چیني انسانانو نمونې په لاس راغلي دي. دغه لرغوني سیمې د **پکن** ښار ته څېرمه پرتې دي. د لرغون پوهانو په باور چیني انسانانو شاوخوا پنځه ویشت زره کاله پخوا د همدې پکن په سیمو کې ژوند کاوه.

د چین په نورو لرغونو سیمو کې د **یانګ شاي** په نامه د انساني کلتور بېلګې کشف شوي چې د هغه تاریخ له میلاده څلور زره کاله پخوا ته رسیږي.

د چین د خلکو لومړنۍ امپراتوري د **شانګانو** په نامه یاده شوې چې دې لړۍ له میلاده اولس پېړۍ

وړاندې بیا تر لسمې پېړۍ پورې د چین پر لوی هیواد واکمني درلوده. په چین کې د ستورو د پېژندګلوۍ لومړنۍ نښې د شانګانو په دورې پورې اړه لري. سربېره پر دې یې د شپو او ورځو، د میاشتو د وېش سیستم هم کارولي دي.

د چین د تاریخ یوه بله پخوانۍ مهمه کورنۍ د **چو** کورنۍ وه. له دولسمې پېړۍ څخه وروسته د شانګانو دولت مخ په ړنګېدو شو. او د چو کورنۍ د پیدایښت زمینه برابره شوه. د چو قبیلې مشر د (**او وانګ**) په نوم تر میلاد وړاندې لسمې پېړۍ کې د شانګانو دولت ته ماتې ورکړه.

د چو کورنۍ د امپراتورۍ په پراختیا کې ډېر زیار وویست. د خپلې شاوخوا سیمه ییزو حکومتونو ډېرې سیمې یې ونیولې تر اومې پېړۍ پخوا تر میلاده د هغوی واکمنۍ دوام درلود. د چو کورنۍ په وروستني دوران کې د هغوی تر واکمنۍ لاندې ځمکو کې تر یو زر زیات سیمه ییز حکومتونه جوړ شول چې په خپلو کې به هر وخت سره جنګېدل. په دې ترتیب د چو کورنۍ اولادونو د میلاد دمخه تر دوهمې پېړۍ پورې د چین په بېلا بېلو سیمو کې واکمني درلوده. د چو کورنۍ د واکمنۍ څخه وروسته د **تسه این** کورنۍ ته د واکمنۍ زمینه برابره شوه. هغوی د میلاده وړاندې د ۲۴۶ تر ۲۰۷ پورې د چو د امپراتورۍ په زیاتو سیمو واکمني ترلاسه کړه.

د (**هوان یي**) په نامه ددې لړۍ لومړني پاچا واک ترلاسه کړ. او نوي قوانین یې خپاره کړل. **هغه** چین په شپږ دېرش ولایتونو ووېشه. پخواني القاب یې له منځه یوړل. چیني ټولنه یې پر دوو برخو وویشله چې د **خواصو** او **عوامو** د طبقو په نامه یادېدلې. د پخوانیو او وروستیو **هانانو** کورنۍ د **تسه این** پر پاتې شوې امپراتورۍ تر ۲۲۰ میلادي کال پورې واکمني وکړه چې د چین په تاریخ کې د منځنیو پېړیو د دورې پیل پېژندل شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په چین کې د ډېر پخواني انسان په اړه معلومات ورکړي او دوهمه ډله دې د چین د پخواني تاریخ د درې مهمو کورنیو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. ولې په چین کې لرغوني څېړنې وروسته پیل شوې؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.
۲. د چین تر ټولو پخوانیو انسانانو چیرې ژوند کاوه؟
۳. د چین په پخواني تاریخ کې درې مهمې کورنۍ په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د چین او چیني توکو په اړه د خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې پخواني یوناني تمدن څنګه پیل شو ؟

د لرغوني یونان یوه آبده

یوناني تاریخ لیکونکي توسیدیدس چې څلور پېړۍ پخوا تر میلاده یې ژوند کاوه باور درلود چې د پخوانیو کلیو او ښارونو پاتې شونې د هغو مخکنیو قومونو چې پخوا یې ژوند کاوه، د کارونو زیرنده دي، چې د خلکو ډېرې فولکلوریکې کیسې داستانونه او بحثونه په هغو پورې اړه لري. په نولسمې پېړۍ کې څېړنې او تحقیقات د پخوانیو یوناني خلکو او د مدیترانې د ځنډو د وګړو په اړه د داستانونو او څېړنو له مخې پیل شوي دي.

د (میسني) دوران د یوناني تمدن او پخواني کرت ځلانده تاریخ دی. دغه تمدن پخوا تر میلاده په شپاړسمې پیړۍ کې پیل شو او تر لسمې پېړۍ پورې یې دوام درلود. دغه تمدن د اخه یې تېر پورې اړه درلوده چې د (پلیپونیز) وګړو سره ونښتل او ډېرې سیمې یې ونیولې. هغوی بزګران وو. غنم، اوربشې او جوار یې کرل او د برونزو د وسایلو نه یې ګټه اخیستله. د ښارونو د دفاع لپاره به یې جګ دېوالونه جوړول. دا دوران له میلاده دمخه په لسمې پیړۍ کې د (دوریانو) د یرغل په پایله کې پای ته ورسېد.

دوریان لس پېړۍ پخوا تر میلاده پر لرغوني یونان هم واکمن شول. ځیني مؤرخین دغه دوره د اوسپنې د دورې پیل هم بولي. سره له دې چې دوریانو دکلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (الیاد او ادیسه) په نوم یادېږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. ړوند یوناني شاعر (هومر) دا حماسي داستانونه تنظیم کړي وو. دغو داستانونو له دولسمې نه تر اتمې پېړۍ پخوا تر میلاده زیاتې پېښې بیان کړي دي. د دوریانو د واکمنۍ سره جوخت په یونان کې د **اسپارتانو** د دولت بنسټ کېښودل شو. د لرغوني یونان د تمدن یوه ښکاره ځانګړتیا د ډېرو خدای ګوټو شتون و. چې د یوناني کیسو له لارې یې شهرت موندلی و.

په یونان کې د پراختیا غوښتني خوځښتونه له میلاد دمخه له شپږمې او پنځمې پېړۍ سره مصادف و. د **هلني** مهاجرینو د مهم مرکز بنسټ د شپږمې پېړۍ په اوله نیمایي کې د تورې سمندرګي په شمال کې کېښودل شو.

د پنځمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د **پارسیانو** او **یونانیانو** ترمنځ یو په بل پسې جګړې ونښتې. دغو جګړو تر ډېرې مودې دوام درلود. تر هغې پورې چې **مقدوني سکندر** له (۳۳۶ تر ۳۲۳ پخوا تر میلاده) پر **هخامنشیانو** بری وموند او لویه امپراتوري یې منځته راوړه. وروسته له سکندر یوناني امپراتورۍ تجزیه شوه.

د یوناني امپراتورۍ د تجزیې پر مهال د رومي امپراتورۍ غوړېدو او پراختیا ته زمینه برابره شوه چې تفصیل به یې د روم مدنیت تر سرلیک لاندې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د توسیدیدس د نظریاتو په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د هومر په اړه خپل معلومات بیان کړي.

پوښتنې:

۱- توسیدیدس څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.
۲- میسینیانو څه ډول تمدن درلود؟ خپل معلومات ولیکئ.
۳- د دوریانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه دباندې فعالیت:

هر یو زده کوونکی دې د سکندر د امپراتورۍ نقشه د خپلو معلوماتو پر بنسټ په خپلې کتابچې کې انځور او په ټولګي کې دې نورو ته وښایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا اورېدلي مو دي چې دپخواني روم امپراتورانو ته يې داروپا حکمرو آيان ویل؟

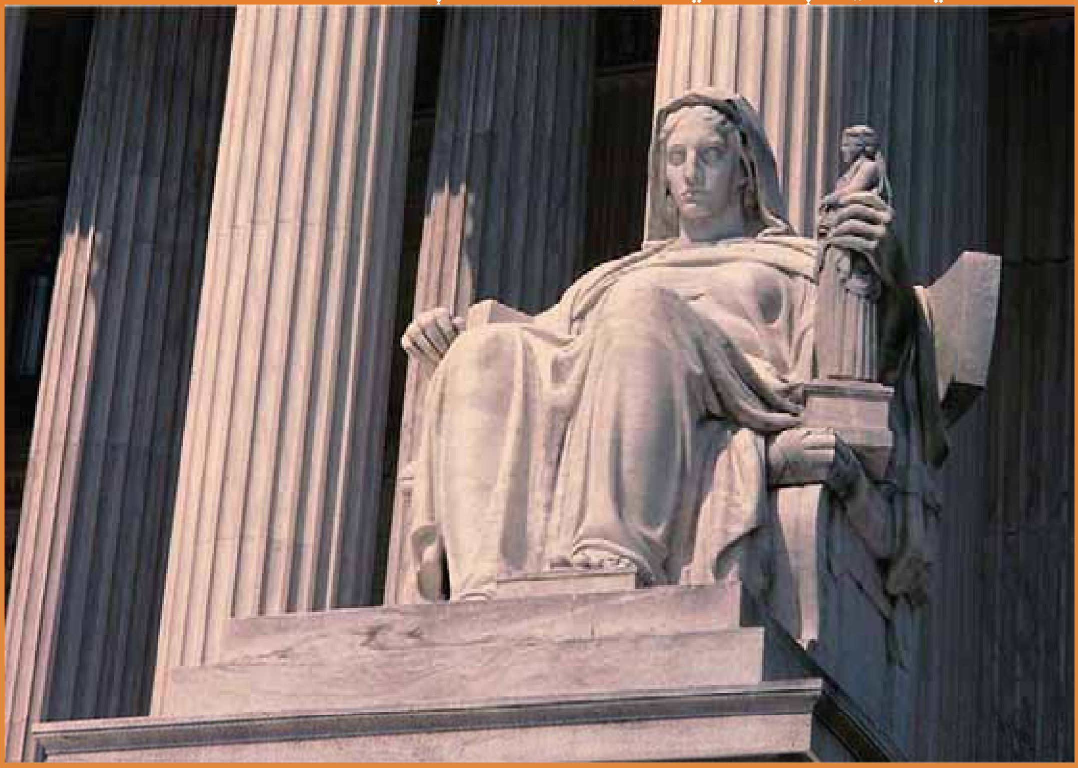

د لرغوني روم يوه مجسمه

په تېر درس کې مو ولوستل چې د يوناني امپراتورۍ تر پرزېدلو وروسته د روم امپراتورۍ د پراختيا لپاره زمينه برابره شوه.

لس پېړۍ وړاندې تر ميلاده د **روم** د ښار او خوا يو شمېر مېشت قومونه سره يو شول چې د **لاتينيانو** په نوم يې شهرت وموند. دغو وګړو په وروستيو کې د **اتروسکايانو** سره يوځای شاهي نظام رامنځته کړ چې له ميلاده وړاندې تر ۵۰۹ کاله پورې يې دوام وکړ. همدې قومونو ۲۶۵ کاله پخوا تر ميلاد په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښود، چې د واک درې څانګې يې درلودې:

۱- مشرانو مجلس.
۲- سنتوري يا سل کسيزه شورا.
۳- قبايلي جرګه.

روميانو تر ميلاد ۱۴۹ کاله پخوا يو ځل بيا د **يونان** پر مرکزي سيمو يرغل وکړ او د يونان **مقدوني** ښارېې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست او د خپلې امپراتورۍ د پراختيا لپاره له ميلاده ۱۳۳ کاله وړاندې د يونان له کرښو تېر شول او اوسنۍ ترکيه يې ونيوله. روميانو د لوېديځ پر لور هم پرمختګ درلود. په همغه کال يې **هسپانيا** هم په خپلې واکمنۍ کې شامله کړه. وروسته له هغه رومي امپراتوران د ځواک لوړو پوړيو ته ورسېدل.

نږدې دوه سوه کاله کې د روم د امپراتورۍ په سياسي او ټولنيز وضعيت کې ډېرې پېښې وشوې، بېلا بېل امپراتوران يو په بل پسې واک ته ورسېدل، چې د تر ټولو مشهورو امپراتورانو نومونه په جدول کې لوستلای شئ:

	د واکمنۍ کلونه	د هغې دورې ځانګړتیاوې
سناتور سولا	له ۷۹ نه تر ۸۸ پخوا تر میلاده	جنګي دیکتاتور او امپراتور و، چې یوشمېر پاتریسانان یې ووژل.
درې کسیزه حکومت (سزار، پمپی او تراسوس)	له ۴۹ نه تر ۶۰ پخوا تر میلاده	د خبرو اترو په پایله کې دغې درې کسیزې ډلې ګډ حکومت جوړ کړ. چې د (تریوم ویرات) په نوم یادېده په دې موده کې سزار یوه مشهوره نجلۍ د کلوپاترا په نامه د مصر پر تخت کښېنوله.
دوهم درې کسیزه حکومت (مارک، انتوان او اکتایوس)	له ۴۳ پخوا تر میلاده تر ۲۷ پخوا تر میلاده	دغو درې واړو د سزار تر وژلو وروسته د دوو تنو پاتریسانو په وسیله واک په لاس کې ونیو.
مقدس امپراتور یا اکتایوس	له ۲۷ پخوا تر میلاده تر ۱۴ میلادي کاله پورې	د روم ځواکمن امپراتور شمېرل کېده. د هغه په زمانه کې د ایتالیا شاهي نوم په امپراتورۍ بدل شو. هغه ته یې د اګوست سزار لقب هم ورکړی و.
ژولن امپراتوران (تیبریوس، کالی ګولا، کلودیوس او نرن حکومت)	له ۱۴ میلادي نه تر ۹۴ میلادي کاله پورې	دغه څلور واړه واکمنان د ژول سزار د کورنۍ څخه وو. چې د روم د امپراتورۍ په پراختیا کې یې لوی لاس درلود.
نیکوکاره امپراتوران (نروا، تراژن، هادریان، مارکوس او رولیوس)	د ۹۶ میلادي کال نه تر ۱۳۸ میلادي کاله پورې	د روم امپراتوران په دې موده کې د خپلې واکمنۍ لوړ پړاو ته رسېدلي وو.

د روم وروستني امپراتور **مارکوس** او **رلوس** و. چې له ۱۶۱ تر ۱۸۰ میلادي کال پورې د روم بشپړ واکمن و. وروسته د **کامودیوس** په نوم یو تن واک ته ورسید. کامودیوس فاسد او ناپوه سړی و. د ده د واکمنۍ په دوران کې د روم د امپراتورۍ د راپرزېدلو زمینه برابره شوه.

له ۲۳۵ میلادي کال نه تر ۲۸۴ میلادي کاله پورې شل تنه رومي شاهان واک ته ورسېدل. ترڅو چې د روم امپراتورۍ په ۳۹۵ میلادي کال کې پر دوو برخو ووېشل شوه چې د ختیځ او لوېدیځ روم په نامه یاد شوې. چې په نورو بحثونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د لومړني جمهوریت په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د روم د وروستني امپراتور په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

۱. لومړنی رومي جمهوریت د کومو واکمنو مراجعو په وسیله اداره کېده؟ نوم یې واخلئ.
۲. رومیانو مقدونیه په کوم کال کې ونیوله؟
۳. د روم وروستنی واکمن امپراتور څوک و؟ خپل معلومات د هغه په اړه ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو پر بنسټ د روم د امپراتورۍ نقشه په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې نورو ته ونښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

- ایا پوهېږئ چې د اسلام مبارک دین د مخه د عربستان وضع څنګه وه؟
- د لوی ښښتن د استازي حضرت محمد مصطفي (ص) له ژوند سره زیات اشنا شئ.
- ایا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او سوبو په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پېښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت دوران څرنګه تېر شو ؟
- ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ؟
- ایا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولېږدول شو ؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي له اسلامه د مخه د عربو په ژوند او حالاتو باندې پوهيږي؛ د اسلام د ستر نبي حضرت محمد مصطفی (ص) ژوند ليک لولي او زده کوي يې؛ همدارنګه د اسلام د مبارک دين د پيل دکلونو پر مهال له ټولنيزو سمونونو او غزاګانو سره اشنايي پيدا کوي؛ د راشدينو خلفاوو له دوران سره اشنا کيږي؛ د حضرت ابوبکر صديق (رض) د دوران له پېښو خبريږي؛ د اسلام د دويم خليفه حضرت عمر فاروق (رض) د زمانې پېښې او جريانات زده کوي؛ د حضرت عثمان (رض) د مهال له پېښو سره اشنا کيږي؛ سربېره پر دې د حضرت علی کرم الله وجهه د زمانې له پېښو خبريږي.

همدا راز اموي کورنۍ ته د واک د لېږد له څرنګوالي او د هغې دورې د مهمو خلفاوو په اړه معلومات ترلاسه کوي او د امويانو پر ضد د وګړنيزو پاڅونونو او د هغوی له راپرځېدو سره اشنا کېږي. سربېره پردې د عباسيانو د دورې د مشهورو خلفاوو له پرمختيا او ځوړتيا سره اشنايي پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې د عربستان اوضاع د اسلام له مبارک دین څخه وړاندې څرنګه وه؟

د اسلام مبارک دین څخه وړاندې د اعرابو د مذهبي دودونو یو انځور

د اسلام د مبارک دین له راڅرګندېدو دمخه د **عربستان** وګړو او د نړۍ د ډېرو هېوادونو وګړو پر شرک او خرافاتو عقیده درلوده. تر اسلام وړاندې به په عربستان کې هرې قبیلې ځانته بت جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه. او العیاذ باالله هغه به یې خپل خدای ګڼه. په خپلو عقیدو کې به یې موهوماتو او جادو ته ډېر ارزښت ورکاوه. په ټولیز ډول یې د بې باورۍ او بې عدالتۍ په حالت او د جهل او ناپوهۍ په چاپېریال کې ژوندکاوه.

پر یو بل یې اعتماد او باور نه درلود. له خپلو مړینو سره یې غیر انساني چلند درلود. ښځې یې له هر ډول انساني او بشري حقونو بې برخې کړې وې. یوشمېر کورنیو به نوې زېږېدلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې.

د شتمنو او بډایو کسانو ترمنځ اخلاقي فساد دود و. جواري (قمار) او شراب څښل د اشرافو د زامنو ورځنۍ عادت شوي و. دوی د مال او شتو د لاس ته راوړلو لپاره هر ډول غیرانساني او غیراخلاقي عمل ترسره کاوه. قوانین یوازې او یوازې د زورواکو د حقونو د دفاع لپاره کارېدل. زورورو به قوانین رامنځ ته

کول او هغه به يې د مظلومو او بېوزلو خلکو پر ضد کارول.

د قبايلو د مشرانو ترمنځ لاسليک شوي تړونونه د هغې زمانې دوديز قوانين و. د قبايلو غړي مصؤن او خوندي و، او د لاسليک شويو تړونونو پر بنسټ يې خپل حقونه ترلاسه کول. د قبايلو د غړو ترمنځ درنښت او ارزښت هم د تړونونو پر بنسټ و. هغو کسانو چې د قبيلې غړيتوب يې نه درلود له ټولو حقونو او امتيازاتو بې برخې و. ددې ډول خلکو پر مالونو او حقونو باندې تېری جايز ګڼل کېده.

ددغو ټولو اخلاقي، ټولنيزو انحرافاتو، ناپوهيو، ظلمونو او نابرابريو د له منځه وړلو لپاره د اسلام مبارک دين د لوی څښتن (ج) له لوري د **نبي کريم حضرت محمد مصطفی (ص)** په واسطه د ځمکې د مخ ټولو انسانانو لپاره نازل شو. حضرت محمد (ص) خلک د لوی څښتن د وحدانيت د منلو په لور راوبلل. شرک او په خپل لاس د جوړو شو و بتانو عبادت يې منع کړ او د مسلمانانو ترمنځ يې ټولنيز باور، عدالت، برابري او ورورولي منځته راوړه.

د نجونو ژوندي ښخول او د هغوی پر انساني او ټولنيزو حقونو باندې تېري يې منع کړ. له مريانو سره کړو وړو ته يې د هغوی په ګټه بدلون ورکړ. په عمومي توګه ويلای شو چې د اسلام مبارک دين يو الهي بشپړ دين دی، چې د لوی څښتن له لوري د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو د اصلاح او روښانولو لپاره له حضرت محمد مصطفي (ص) لخوا ابلاغ شوی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې په عربستان کې د جهالت او ناپوهۍ د دوران په اړه بحث وکړي او دويمه ډله دې هغه تغيرات او سمونونه شرح کړي چې د اسلام د مبارک دين له څرګنديدو وروسته منځته راغلل.

پوښتنې:

- په عربستان کې له اسلامه وړاندې هرې قبيلې ځانته ..... جوړاوه او د هغه عبادت به يې کاوه.
- د اسلام مبارک دين خلک .... ته رابلل.
- اسلام د الله پاک يو بشپړ .... دی.

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه وپوښتي چې د اسلام مبارک دين تر نازليدو راوروسته د انسانانو په ژوندکې کوم بدلونونه راغلي دي. تر لاسه شوي معلومات دې ټولګيوال ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام دستر پیغمبر حضرت محمد (ص) له مبارک ژوند سره بنه آشنا شئ (له ۵۷۱ نه تر ۶۳۴ زیږیز (میلادي) کاله پورې)

په مدینې منورې کې د نبوي جومات یو انځور

د بشري ټولنې ستر لارښود **حضرت محمد مصطفیٰ** (ص) د **عبدالله** زوی د **عبدالمطلب** لمسی و. په ۵۷۱ زکال کې یې نړۍ په خپل ولادت سره منوره کړه. د ده مبارکه مور بي بي **امنه** او رضاعي مور یې بي بي **حلیمه** (رض) نومېده.

د حضرت نبي کریم (ص) پلار د ده له تولد څخه دمخه وفات شوی دی، په شپږ کلنۍ کې یې مور وفات شوه او په اته کلنۍ کې یې نیکه هم له لاسه ورکړ. له دې وروسته دده پالنه د ده دتره ابو طالب په غاړه شوه.

حضرت نبي کریم (ص) په پنځه ویشت کلنۍ کې له **بي بي خدیجې** (رض) سره، چې یوه پتمنه او عزتمنه میرمن وه، واده وکړ. په اسلامي نړۍ کې دا لومړنۍ میرمن وه چې ایمان یې راوړ او د اسلام په مبارک دین مشرفه شوه.

د حضرت رسول اکرم (ص) د کابو ټولو اولادونو مور همدا بي بي خدیجه (رض) وه. یوازې **حضرت ابراهیم** د نبي کریم (ص) هغه زوی و چې مور یې **بي بي ماریه قبطیه** (رض) نومېده.

د حضرت محمد مصطفي (ص) په ژوندکې په پیغمبرۍ باندې تر بعثت دمخه ډېرې مهمې پېښې وشوې چې له امله یې د هغه حضرت محمد (ص) لوړ شخصیت د مکې او عربو خلکو په منځ کې غوره او لوړ شو.

د حضرت نبي کریم (ص) ریښتینولي او امین توب د دوی په شریفانه ژوند کې ددې لامل وګرځید چې حضرت بي بي خدیجه (رض) یې د خپلو سوداګریزو چارو د سمون لپاره غوره کړي. په مکې کې د کعبې

شریفې په دېوال کې د **حجرالاسود** د ډبرې بېرته اېښودل او ځای په ځای کول هغه بله پېښه ده چې حضرت رسول کریم (ص) ته یې دیوه ډېر مدبر شخصیت په توګه شهرت ورکړ.

د حجرالاسود د ډبرې د بیا ځای په ځای کولو په اړوند د عربو دوه قومونه یو بل ته په شخړې ته سره نږدې شوي و. خو حضرت رسول اکرم (ص) په خپلې ځانګړې پوهې او خاص تدبیر سره دغه لانجه حل کړه. د حجرالاسود ډبره یې په یوه ستر ځادر کې کېښوده او د ښکېلو قومونو مشرانو ته یې لارښوونه وکړه چې هغه له څلورو خواو و (پیڅکو) څخه ونیسي او له ځایه یې او چته کړي بیا په خپله حضرت نبي کریم (ص) دغه مبارکه ډبره له ځادر څخه را واخیسته او د دېوال په ټاکلي ځای کې یې کېښوده چې په دې توګه د دوو لویو قومونو ترمنځ د لویې لانجې مخنیوی وشو.

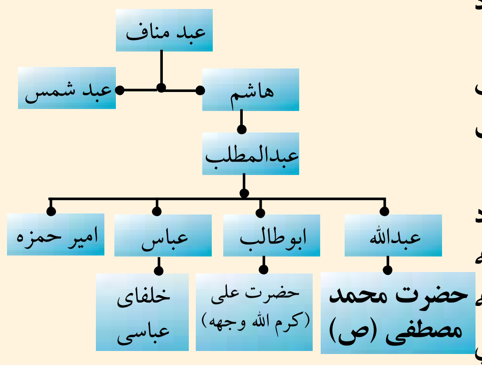

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) څلوېښت کلن و چې په نبوت مبعوث شو د غه ستر امانت د لوی څښتن له لوري د **حضرت جبرائیل امین** (ع) په وسیله د وی ته ورسول شو.

حضرت محمد مصطفي (ص) د اسلام مبارک دین ته د بلنې په لومړیو کلونو کې زیاتې ستونزې وګاللې. خو له دې ټولو سره سره یې پرته له ځنډه د اسلام مبارک دین په خپرېدو کې پرله پسې زیار ویست. د نارینه وو له ډلې څخه **حضرت ابو بکر صدیق** (رض) او د ځوانانو له ډلې **حضرت علي کرم الله وجهه** لومړني اشخاص وو چې د اسلام په مبارک دین مشرف شول.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۲۱- ۶۲۲ زکال کې له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ چې بیا همدغه هجرت د اسلامي نړۍ د تاریخ پیل وګرځېده.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۳ کلنۍ کې هغه مهال چې له **حجة الوداع** څخه راستون شو له لږې مودې وروسته یې له دې فاني نړۍ رحلت وکړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت محمد (ص) د شجرې او کورنۍ په اړه او دویمه ډله دې د اسلامي نړۍ د لومړنیو مسلمانانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

- حضرت جبرائیل (ع) د خدای (ج) له لوري حضرت محمد (ص) ته څه پیغام راوړ؟
- حضرت محمد (ص) څو کلن و چې په پیغمبرۍ مبعوث شو؟
- د حضرت محمد (ص) د شجرې په اړه څه معلومات لرئ ویې لیکئ؟

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له ملا امام څخه د حضرت محمد (ص) د ژوند او اخلاقي ښېګڼو په اړه معلومات تر لاسه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د اسلام د صدر د غزاګانو او فتوحاتو په اړه معلومات لرئ؟

د غزاګانو یو رسم شوی انځور

د لوی څښتن د حکم او د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) د پرله پسې بلنې له امله د مکې معظمې او مدینې منورې ډېر شمېر وګړي د اسلام په مبارک دین مشرف شول د اسلام مبارک دین له یوې ورځې ښخه بلې ته پیاوړی کېده.

مشرکینو هڅه کوله چې د اسلام د دین د پرمختګ مخنیوی وکړي. ډول ډول خنډونه یې رامنځته کول. له مسلمانانو سره یې اړیکې پرې کړې. د مسلمینو کورونه یې محاصره کړل او هم به یې مسلمانان په یوازې او ډله ییزه توګه ځورول. ددغه ډول بندیزونو او ګواښونو سره سره بیا هم خلکو له یوې ورځې نه بلې ته اسلام ته مخه کوله.

مسلمانان دومره زبات شول چې نور یې د ځانه دفاع کولای شوای او هم یې دا توان وموند چې د مشرکینو د تېري د مخنیوي په منظور د غزاګانو ډګر ته ودانګي. یو شمېر غزاګانې پېښې شوې چې په لنډه توګه یې د خو یادونه کوو.

د بدر غزوه:

د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنی غزا د بدر په نامه یاده شوې ده. دا غزا د هجرت په دویم کال مدینې ته نږدې د بدر په سیمې کې پېښه شوه چې مسلمانان پر مشرکینو بریالي شول. دا د جګړې په ډګر کې د مسلمانانو په ګټه لومړنی سوبه او فتح شمېرل کېږي. که څه هم په دې جګړې کې د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنه او د مشرکینو شمېر کابو ۱۰۰۰ تنو ته رسېده او یوه نابرابره جګړه وه، خو د لوی څښتن (ج) په مرسته مسلمانان بریالي شول.

د احد غزا:

د احد غزا د مسلمانانو یوه مشهوره غزا ده. دغه غزا په دریم هجري کال کې پېښه شوې، چې له امله یې د مکې مشرکینو ته ډېره مرګ ژوبله اوښتې وه. بله غزا چې د حضرت محمد رسول الله (ص) په ژوندکې پېښه شوې ده د

خندق په نامه يادېږي. په دې غزا کې مشرکينو په يرغلونو پيل وکړ. خو هېڅ ډول بريالیتوب يې ترلاسه نه کړ. دغه غزا په اوو م هجري کال کې واقع شوه.
د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ يوه بله مهمه غزا د **موته** غزا وه چې په ا تم هجري کال کې پېښه شوه. په دې غزا کې حضرت **خالد بن وليد** (رض) ډېر ارزښتمن رول ولوباوه.

د مکي معظمې فتح:

د مسلمانانو يوه ډېره ستره بريا همدا د **مکې معظمې** فتح وه، چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. له شک پرته مسلمانان پر مشرکينو برلاسي و. ځکه نو مشرکينو د ډار احساس کاوه. په دې وخت کې حضرت محمد مصطفیٰ (ص) وويل: هرڅوک چې په کور کې وي او ور يې تړلی وي په امان کې دی. هرڅوک چې **مسجد الحرام** ته پناه يوسي په امان کې به وي او هرچا چې د **ابوسفيان** (رض) کور ته پناه يوړه په امان کې به پاتې شي. په دې ډول مسلمانان بې له کوم جنګ څخه د مکې معظمې سيمې ته وردننه شول او لويه سوبه يې په نصيب شوه.

د حُنين غزا:

دا غزا د مسلمانانو له ډېرو سترو غزاګانو څخه ګڼل کېږي. په دې غزا کې د مسلمانانو له لوري دولس زرو تنو ګډون کړي و، په داسې حال کې چې د مشرکانو شمېره څو چنده ډېره وه. د لوی څښتن (ج) د مرستې په برکت مشرکين په دې غزا کې هم له سختې ماتې سره مخامخ او مسلمانان بريالي شول.
د **حجة الوداع** پر مهال حضرت محمد مصطفیٰ(ص) مسلمانانو ته د حج شرايط او مراسم ورزده کړل او د جاهليت د زمانې ټول کړه وړه او ترونونه يې لغو او منع اعلان کړل. د مسلمانانو د يوشمېر غزاګانو او برياليتوبونو له امله د مسلمانانو په ټولنيز او سياسي ژوند کې مناسب او وړ شرايط منځته راغله. د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه د مخه د اسلام د مبارک دين نفوذ د مکې، مدينې او د عربي ټولنې په سيمو او ښارونو کې خپور شو. او د **جزيرة العرب** يو والي يې رامنځته کړ. دغو برياليتوبونو د نړۍ په کچه د يوه پياوړي او ځواکمن اسلامي حکومت د رامنځته کېدلو بنسټ کېښود، چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مسلمانانو پر وړاندې د مشرکينو د ناوړه کړو وړو په اړه معلومات وړاندې کړي او دويمه ډله دې د مسلمانانو د غزاګانو په اړه کې خپل معلومات و وايي.

پوښتنې:

۱- تاسو و واياست چې د اسلام مبارک دين د خپرېدلو په پيل کې د کفارو او مشرکينو کړه وړه د مسلمانانو په وړاندې څنګه وو ؟
۲- د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ لومړنۍ غزا.........نومېده.
۳- د مشرکينو په وړاندې د مسلمانانو د څو غزاګانو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلې سيمې د جوماتو له ملا امامه څخه د غزاګانو په اړه پوښتنې وکړي او بيا دې خپل دغه معلومات په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟

د ثور سموڅه
هغه ځای چې حضرت محمد(ص) او حضرت ابوبکرصدیق (رض) د مشرکینو څخه پناه وروړې وه.

د **حضرت ابوبکر صدیق** (رض) نوم عبدالله و. حضرت رسول اکرم (ص) هغه ته د **صدیق** لقب غوره کړ. د جاهلت په دورې کې یې نوم **عبدالکعبه** و. له **عام الفیل** نه دوه کاله وروسته په **مکه** کې نړۍ ته راغی. د ده شجره په شپږم نیکه کې حضرت نبي کریم (ص) ته رسیږي. د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه وروسته د کډوالو او کوربنو (**مهاجرو او انصارو**) د یوې پراخې او عامې غونډې له لارې د اسلامي خلافت مقام د لومړني خلیفه په توګه غوره شو. دی د **راشدینو خلفاوو** له ډلې څخه لومړنی خلیفه و چې له یو ولسم نه تر دیارلسم هجري کاله پورې د خلیفه په توګه د مسلمانانو په چوپړ کې و. حضرت ابوبکر صدیق (رض) له غوره کېدو وروسته په خپلې لومړنی وینا کې چې د مسلمانانو غونډې ته یې وکړه وویل: ((اې خلکو! تاسو چې زه د خلیفه په توګه غوره کړم. زه له تاسو نه څه ځانګړې لوړتیا نلرم. که ما ښه کارونه کول له ما سره ملتیا وکړئ او که بد کارونه مې کول منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې ضعیف او ستاسو ضعیف ماته پیاوړی دی. په هر قوم کې چې ناوړه کارونه دود شي په بلاګانو اخته کېږي.))

حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خپل امارت په دوه کلنۍ دورې کې د ځینو قامونو د **ارتداد** مخه ونیوله. په دې مهال کې ځینو مرتدینو د نبوت دعوا وکړه. چې له دې ډلې کولای شو د **مسیلمه کذاب** نوم واخلو.

کذاب مسیلمه د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له خوا ووژل شو. او دده منونکي بېرته د اسلام مبارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین ته راوگرځېدل.

حضرت ابوبکر صدیق (رض) مرتدانو ته په دې ټکو کې پیام واستاوه:((د بښونکي او مهربان لوی ښښتن په نامه!

د لوی ښښتن او د هغه د ستر استازي د خلیفه له لوري د ابوبکر پیغام هر چا ته خاص دي، که عام مسلمین دي، که مرتدین. درود دې وي پر هغه چا چې د هدایت په لاره روان دی او له هدایته وروسته یې تیارې او ړندو لارو ته مخه نه ده کړې. زه واحد ښښتن تعالی (ج) ستایم. او وایم چې له هغه نه پرته بل خدای نشته او حضرت محمد (ص) د هغه بنده او استازی دی. په هغه څه چې راوړې یې دي او نازل شویدي ایمان لرم او هرڅوک چې له منلو یې ډډه کوي، هغه کافر بولم او په وړاندې یې جهاد کوم.)) او ددې پیام په یوې برخې کې راغلي دي چې: (امابعد لوی ښښتن جل جلاله په حقه سره حضرت محمد (ص) د خلکو د اصلاح لپاره واستاوه. چې ډاروونکی او زیری ورکوونکی وی. د الله پاک په اراده او غوښتنې سره خلک د هغه لور ته راوبولي او ټول انسانان له الله جل جلاله څخه وویروي لوی ښښتن (ج) د هغه چا لاره سمه کړه چې د حضرت رسول کریم (ص) بلنه یې ومنله. او حضرت نبي کریم (ص) هغه وګړي چې له ده څخه یې مخ اړولي و. بیرته اسلام ته راواړول.

وروسته حضرت رسول اکرم په داسې حال کې چې د رب العزت امر یې پر ځای کړ خپل امت ته یې نصیحت وکړ او د لوی ښښتن له لوري یې خپله دنده هغسې چې ښایي ترسره کړه او له دې فاني نړۍ څخه یې رحلت وکړ ...)

حضرت ابوبکر صدیق (رض) هغه وګړي چې د زکات د فریضې له اداکولو څخه یې ډډه کوله هم اصلاح کړل. د مسلمانانو د حاکمیت سیمه دحضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې شام (اوسنی سوریې) او عراق ته ورسېده د **بین النهرین** د نیولو لپاره یې د **حضرت خالد بن ولید (رض)** تر مشرۍ لاندې یو لښکر واستاوه. او هغه سیمې یې هم د اسلامي حاکمیت په ولکې کې راوستې. د مسلمانانو د حاکمیت د سیمو په پراخولو کې حضرت خالد بن ولید (رض) ډېره ستره او د قدر وړ ونډه درلوده.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت دوره دوه کاله او څو میاشتې وه او په دیارلسم هجري کال کې وفات شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د پیل په اړه څرګندونې وکړي او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د دورې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ
- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات ولیکئ.
- د ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې کومې سیمې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپل ملا امام څخه د اسلام د لومړني خلیفه حضرت ابوبکر صدیق (رض) د ژوندانه په اړه نور معلومات ترلاسه کړي او هغه دې په ټولګي کې زده کوونکو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه معلومات لرئ؟

بصره، د هغو ښارونو څخه ده چې د حضرت عمر فاروق(رض) د خلافت په دوره کې ودانه شوله

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) تر وفات وروسته، د خلافت دنده **حضرت عمر فاروق** (رض) ته ورسېده. نوموړی د مدینې منورې د ټولو مېشتو وګړو (انصارو او مهاجرینو) له خوا په یوه خوله او اتفاق د مسلمانانو په خلافت وټاکل شو. حضرت عمر فاروق بن خطاب (رض) د فجارو له جګړې نه څلور کاله د مخه په مکې مکرمې کې نړۍ ته راغی. دده شجره **کعب بن لوی** قریشي او بیا د **بني عدي** طایفې ته رسېږي. په ماشومتوب کې یې د خپل پلار پسونه پوول. د جاهلیت په دوره کې یې د قریشو د استازي په توګه د خپل منځي نښتو د له منځه وړلو لپاره د یوه مصلح او سفیر په توګه دنده ترسره کوله. په فصاحت او بلاغت کې یې ثاني نه درلود. له همدې امله یې په عربو کې ډېر نېک او ښه شهرت درلود. د حضرت رسول اکرم (ص) د بعثت نه شپږ کاله وروسته د اسلام په مبارک دین مُشرف شو. او د حضرت نبي کریم (ص) له ډېرو نژدې یارانو څخه و. کله چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) ناروغي شدت وموند. نو مسلمانانو د یوه خلیفه په فکر کې شو. په دې اړه یې له یو هو خلکو او له خپلو دوستانو څخه د حضرت عمر فاروق (رض) په اړه پوښتنې کولې. ټولو له څه هیلې او غرضه پرته د زړه له کومې په رښتیني توګه حضرت فاروق (رض) تائیداوه. یوه ورځ یې په همدې اړه له حضرت عثمان (رض) څخه وپوښتل. ده په ځواب کې وویل: تاسو له موږ ټولو څخه ډېر د حضرت عمر (رض) په اړه معلومات لرئ او ښه یې پېژنئ، سختګیر دی خو باطن یې له څرګندې بڼې ډېر ښه دی. په موږ کې له عمر (رض) نه بل ډېر ښه څوک نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وصیت سره سم د خلافت چارې حضرت عمر فاروق (رض) ته وسپارل شوې. په وصیت پاڼه کې راغلي و د بښونکي او مهربان خدای(ج) په نامه:

ما عمر بن خطاب(رض) پر تاسو امیر وټاکه. که چیرې یې نیکي وکړه او دباور او عدالت پر لارې ولاړ، دا هغه څه دي چې زه د هغه په اړه پوهېږم. او هغه فکر دی چې د هغه په اړه یې لرم. او که چیرې یې ظلم وکړ، حق ته یې بدلون ورکړ، زه په غیب نه پوهېږم زما نیت ښه دی او د هر چا چلند په هغه پورې اړه لري او هغوی چې تېري او ناروا کوي، پوه به شي چې پایله یې څه ده.

د مسلمانانو سوبې دوام مومي:

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وفات نه وروسته حضرت عمر فاروق (رض) د اسلام د دویم خلیفه په توګه د چارو واګې په لاس کې واخیستې. د مسلمانانو فاتح لښکر د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په زمانه کې تر **عراق** او د **ساسانیانو** دولت تر پولو پورې ورسېد. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د ایران وضع مغشوشه او متزلزله شوې وه تر هغه وروسته چې رومیانو د جنادین په جګړې کې ماتې وخوړه، د مسلمانانو ځواکونه د ایران پر لور وخوځېدل. د ایران د جګړې لپاره د مسلمانانو د ځواکونو مشر **حضرت سعد بن ابي وقاص (رض)** وټاکل شو. هغه په **قادسیې** کې له ایراني پوځونو سره مخامخ شو او هغوی ته یې سخته ماتې ورکړه. د قادسیې او جلولا له سوبو نه وروسته حضرت سعد بن ابي وقاص د کوفې د ښار د جوړېدو بنسټ کېښود.

له یوې مودې وروسته د **مداین** ښار، چې **دریم یزدګرد** یې دفاع کوله، د مسلمانانو په لاس فتح شو. ساساني دریم یزدګر تېښتې ته مخه کړه. دغو جګړو څلور کاله دوام وموند چې په پای کې د **نهاوند** ښار د مسلمانانو لاس ته ورغی. مسلمانانو په دغې سوبې باندې **فتح الفتوح** نوم کېښود. له دې جګړې وروسته یزدګرد **خراسان** ته تېښته وکړه او په یو دیرشم هجري کال کې د یوه خراساني ژرنده ګر لخوا و وژل شو.

لنډه دا چې د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په لس نیمو کلو کې ډېرې ځمکې د مسلمانانو له خوا فتح شوې، چې پراخوالي یې د **مصر** له لوېدیځې برخې څخه نیولې بیا د **افغانستان** تر ختیځو برخو پورې رسېده. ددې دورې یوه بله مهمه چاره دا وه چې د مسلمانانو تاریخ د حضرت نبي کریم (ص) له هغه هجرته پیل شو چې له مکې نه یې د لومړي ځل لپاره په دایمي توګه هجرت وکړ. حضرت عمر فاروق (رض) د هجرت په ۲۳ کال کې د یوه مربي له خوا چې **ابو لؤلؤ** نومېده، د لمانځه د ادا کولو په حال کې په شهادت ورسېد. د ده د خلافت په دوره کې مسلمه امت له فوق العاده سوکالۍ او عدالت څخه برخمن و.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عمر فاروق (رض) د ژوندانه په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د فتوحاتو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- حضرت عثمان (رض) د حضرت عمر فاروق په اړه حضرت ابوبکر صدیق (رض) ته څه وویل؟
- حضرت ابوبکر صدیق (رض) په خپل وروستني وصیت لیک کې څه لیکلي و؟
- د فتح الفتوح په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د حضرت عمر فاروق (رض) د اخلاقو او فضایلو په اړه د خپلو ملا امامانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دورې د پېښو په اړه معلومات لرئ؟

د قرآن عظیم الشان یوه پاڼه

حضرت عثمان (رض) **د عفان** زوی، او له **عام الفیل** نه پنځه کاله د مخه په **مکې مکرمې** کې زیږېدلی دی. د سخاوت ساری یې نه و او د یوه رحیم او مهربان شخصیت څښتن و. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په واسطه د اسلام مبارک دین منلو ته وبلل شو، او مسلمان شو.

هغه شتمن و او خپله شتمني یې د اسلام په لاره کې وکاروله. د **بدر** له غزا څخه پرته په ټولو غزاګانو کې یې ګډون وکړ. د حضرت عمر فاروق (رض) له شهادته څخه وروسته د مسلمانانو له مشورې سره سم په ۲۳ هجري کال کې د اسلام د دریم خلیفه په توګه وټاکل شو. د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دورې کې د **ترکیې** زیاتې برخې او د **افریقې** ځینې برخې په اسلامي واکمنۍ کې شاملې شوې. دغه راز په دې دوره کې د **همدان، سکندریې** او **اذربایجان** بغاوتونه غلي کړای شول. د همدې خلیفه په وخت کې د **حضرت معاویه** (رض) په مشرۍ د سمندري ځواک تر نامه لاندې د سرتېرو یو ځانګړی ځواک رامنځته شو.

حضرت عثمان (رض) په خپل یوه لیک کې د وسله والو پوځونو مشرانو ته د عدالت او ولس سره د کړو وړو په اړه داسې ولیکل: ((لوی څښتن (ج) خلک په حق سره پیدا کړي او له حقه پرته نور

څه نه مني. حق واخلئ او حق ورکړئ، امانت مه خیانتوئ، د امانت بند مه شلوئ، که نه د هغو کسانو په ګناه کې به شریک اوسئ چې له تاسو وروسته په همدې لاره ځي. په عهد او تړون وفا وکړئ. په یتیم او په هغه چا چې له تاسو سره په تړون کې شریک او ګډ دی، ظلم او ناروا مه کوئ. هر څوک چې پر یتیم او شریک ظلم وکړي لوی څښتن (ج) د هغه دښمن دی.

د قرانکریم ټولونه:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت د مهال له ډېرو سترو کارونو نه یو هم د قران عظیم الشان ټولونه وه. قران شریف د ۲۳ کلو په اوږدو کې د وخت د غوښتنې له مخې پر حضرت محمد (ص) نازل شو. د قران کریم مبارک ایتونه به اصحابو کرامو خپلو حافظو ته سپارل او یا به یې د ونو په پوستکو یا هډوکو باندې لیکل. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ له څو غزاګانو او جګړو وروسته یوشمېر قاریان په شهادت ورسېدل. ځکه نو دا اړتیا محسوسه شوه چې قران کریم راټول او تدوین شي.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوره کې قران کریم د مصحف په توګه ټول کړل شوی و، خو د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوران کې قران شریف په کامل صورت د راویانو په واسطه د **حضرت زید بن ثابت (رض)** تر نظر لاندې چې د وحې د کاتبانو له ډلې و، په پوره ځیرتیا راټول او ولیکل شو.

له نورو نسخو سره له مقابلې څخه وروسته حضرت عثمان (رض) حکم وکړ چې ټولې پخوانی نسخې دې له منځه یوړلې شي.

حضرت عثمان (رض) په اویا کلنۍ کې په خلافت وټاکل شو. او د خلکو د ارامۍ او سوکالۍ لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. حضرت عثمان (رض) دولس کاله خلافت وکړ او په ۳۶ هجري کال په داسې حال کې چې د پاک قران په تلاوت لګیا و. د یوه تن باغي له خوا په شهادت ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د سترو کارونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- پاک قران د اسلام د کوم خلیفه په وخت کې راټول شو ؟
- حضرت عثمان (رض) څو کاله خلافت وکړ ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل چاپیریال له ملا امامانو څخه د اسلام د دریم خلیفه په اړه معلومات راټول او هغه دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت علی کرم الله وجهه خلافت څرنګه تېر شو ؟

دکوفي جومات
د حضرت علي (کرم الله وجهه) د خلافت مرکز

حضرت علی کرم الله وجهه د ابي طالب زوی، **د عبدالمطلب** لمسی، **د بني هاشم** له قبیلې او د **قریشو** له قام څخه و. سربېره پر دې چې د حضرت محمد مصطفی (ص) د تره زوی و، د هغه زوم هم و. له هجرته یو وېشت کاله د مخه په مکې مکرمې کې وزېږېد. د قحطی په کال کې حضرت علی کرم الله وجهه دیوې مودې لپاره له حضرت نبي کریم (ص) سره و. وروسته له هغې چې حضرت رسول اکرم (ص) په نبوت مبعوث شو، حضرت علی کرم الله وجهه لس کلن و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو.

حضرت علی کرم الله وجهه د خلکو ترمنځ په عدل، باور، انصاف او ذکاوت مشهور و. هغه وخت چې مشرکینو د حضرت محمد مصطفی (ص) پر کور یرغل وکړ، هغه مهال حضرت علی کرم الله وجهه د حضرت نبي کریم(ص) د خوب پر تخت ویده شو او په دې ترتیب مشرکین خپلې هیلې ته ونه رسېدل. د حضرت عثمان (رض) له شهادت څخه وروسته په **۳٦** هجري کال کې د مسلمانانو د یوې غونډې د پرېکړې پر بنسټ د اسلامي نړۍ د خلیفه په توګه غوره او وټاکل شو. دی د ځینو مسلمانو مشرانو له خوا د یو لړ زیاتو ستونزو او مخالفتونو سره مخامخ شو. د همدغو مخالفتونو په پایله کې د مسلمانانو ترمنځ دوه جنګونه پېښ شول، چې یو یې د **جمل** او بل یې د **صفین** په نامه یاد شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمل جګړه:

دغه جنګ په **بصرې** کې پېښ شو. په دې جنګ کې **بي بي عایشې** (رض) د حضرت محمد مصطفی (ص) مطهرې مېرمنې هم ګډون کړی و. په دې جګړه کې بي بي عایشه (رض) په اوښ سپره وه، نو ځکه یې دغه جګړه جمل یا اوښ نومولې ده.

د صفین جګړه:

دغه جګړه د **صفین** په سیمې کې د حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت **معاویه** (رض) ترمنځ په او وه دیرشم هجري کال کې پېښه شوه، او وه ورځې یې دوام وکړ. له هغه وروسته جګړه سړه شوه او دواړو خواوو د خبرو اترو لپاره وټاکل شول. حضرت علی کرم الله وجهه حضرت **ابوموسی اشعري** (رض) د خپل استازي په توګه وټاکه او د حضرت معاویه (رض) له خوا **عمرو بن العاص** (رض) غوره شو. د خبرو اترو په پایله کې دواړه لوري په دې سلا شول چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاویه (رض) دواړه له واکه لرې شي او په عوض یې یو درېیم تن د مسلمانانو له خوا د خلافت لپاره وټاکل شي. حضرت عمرو (رض) حضرت ابو موسی اشعري (رض) ته وویل چې ولاړ شه او دغه پرېکړه اعلان کړه. حضرت ابوموسی (رض) راغی او پرېکړه یې داسې اعلان کړه.

موږ پرېکړه وکړه چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاویه (رض) دواړه له واکه لرې کوو. تاسې مسلمانان له خپله منځه یو بل څوک د خلافت لپاره غوره کړئ. له حضرت ابو موسی اشعري (رض) وروسته عمرو (رض) په خپل ځای ودرېد او ویې ویل:

اې خلکو تاسو واورېدل. چې حضرت ابوموسی اشعري (رض) خپل یار لرې کړ. زه هم دغه یار لرې کوم او د هغه پر ځای معاویه خلافت ته منصوبوم. په دې توګه د حضرت معاویه (رض) پلویانو خبرې اترې د ځان په ګټه اعلان کړې.

د خوارجو څرګندېدل:

دا یوه بله پېښه ده چې د صفین له جګړې څخه وروسته واقع شوه. **خوارج** سیاسي عقیدتي ډله وه چې د اسلام په سیاسي او ټولنیز تاریخ کې یې ونډه درلوده. دوی د حضرت علی کرم الله وجهه له پلویانو څخه و، او پر هغه ترون یې نیوکه (اعتراض) درلوده چې حضرت علی کرم الله وجهه له حضرت معاویه (رض) سره د خبرو اترو لپاره کړې و. دوی له دې نیوکې څخه وروسته د حضرت علی کرم الله وجهه دیارانو له ډلې څخه ووتل او په همدې بنسټ په خوارج معروف او مشهور شول.

حضرت علی کرم الله وجهه په عمومي توګه پنځه کاله د مسلمانانو خلافت وکړ. د هجرت په څلوېښتم کال د خوارجو د طایفې دیوه تن له لوري چې **عبدالرحمن بن ملجم** نومېده، ټپي او دوه ورځې وروسته د همغو ټپونو له امله په شهادت ورسېد. او په دې ډول د راشدینو خلفاوو دوران هم پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصیت په اړه خپل معلومات وړاندې او دویمه ډله دې د صفین د جګړې په اړه معلومات له خپلو ټولګیوالو سره شریک کړي.

پوښتنې:

- د حضرت علی کرم الله وجهه د کورنی او په خپله د ده د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ بیان یې کړئ.
- د جمل د جګړې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ.
- خوارج څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې هر یو د خپل ملا امام څخه د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصیت په اړه معلومات تر لاسه کړي او بیا دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟

د امیر معاویه له دورې مسکوکات

په پخواني لوست کې راغلي و چې حضرت علی کرم الله وجهه د یوه تن خوارج له خوا په شهادت ورسېد. په دې مهال کې د **شام** اوسېدونکي د حضرت معاویه (رض) په شاوخوا راټول او یو نوی مرکز یې جوړ کړ. حضرت **معاویه** (رض) د **ابو سفیان** (رض) زوی او د **حرب** لمسی و. له هجرته پنځلس کاله د مخه په مکې مکرمې کې زېږېدلی دی. د ده پلار ابوسفیان د مخه تردې چې مسلمان شي د حضرت محمد (ص) د ډېرو کلکو مخالفانو له ډلې شمېرل کېده. د ابوسفیان له مسلمانېدو سره د ده مېرمن او اولادونه هم د اسلام په مبین دین مشرف شول.

حضرت معاویه درویشت کلن و چې حضرت محمد (ص) هغه د خپل کاتب په توګه وټاکه. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په زمانه کې د حضرت معاویه (رض) وررور یزید بن ابو سفیان د شام سرلښکر و. له هغه سره په شام کې ډېر شمېر بني امیه استوګن شول. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د

شام اداره معاویه بن ابو سفیان (رض) ته سپارله شوې وه. د حضرت عثمان (رض) په زمانه کې يې هم د والي په توګه خپلې دندې ته دوام ورکړ. د حضرت علي کرم الله وجهه د خلافت په پيل کې حضرت معاويه (رض) بيعت ونه کړ چې په پايله کې د صفين جنګ پېښ شو.

حضرت معاويه (رض) د امويانو د خلافت بنسټ کېښود. شل کاله يې خلافت وکړ او په شپېتم هجري کال کې مړ شو. د معاويه له مړينې څخه وروسته يې لويه امپراتوري په ميراث پاتې شوه، چې ختيځې پولې يې له **هند**و**چين** څخه پېلېدې او په لوېديځ کې تر **فرانسې** او **هسپانيې** پورې رسېدې. له ده څخه وروسته د ده زوی **يزيد بن معاويه** (رض) د چارو واګې په لاس کې ونيوې. او د هغه د واکمنۍ د دوران په يوشپېتم هجري کال کې د کربلا غميزه پېښه شوه. په دې جنګ کې د حضرت محمد مصطفي (ص) لمسی **حضرت حسين** (رض) او د هغه ياران په شهادت ورسېدل. له يزيده څخه وروسته د دې کورنۍ يوشمېر کسانو د چارو واګې په لاس کې درلودې. دغه کورنۍ تر يو سلو دوه دېرشم هجري کاله پورې د اسلامي خلافت پر سيمو حکومت وچلاوه.

مروان د دې لړۍ وروستنی حکمران و. چې له ۱۲۷ نه تر ۱۳۲ هجري کاله پورې يې د اسلامي امپراتورۍ پر ځمکو حکومت وچلاوه. په پای کې ابومسلم په يوه برخليک جوړوونکي پاخون سره د امويانو لړۍ ته د پای ټکی کېښود، چې په راتلونکي لوست کې به يې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت معاويه (رض) د شخصيت په اړوند خبرې وکړي او دويمه ډله دې په دې کورنۍ پورې د تړلو مهمو پېښو په اړه څرګندونې وکړي.

پوښتنې:

- د امير معاويه د شخصيت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.
- د کربلا خواشينوونکې غميزه پېښه څه مهال پېښه شوه؟ خپل معلومات وليکئ.
- د امويانو پر ضد د پاخون په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د کربلا د پېښې په اړه د خپلو جوماتونو له امامانو څخه پوښتنه وکړي او بيا دې همدغه معلومات په ټولګي کې دننه له خپلو ټولګيوالو سره شريک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې داموبانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

اموی جومات په دمشق کې

یوشمیر اموي خلفاو و الهي احکامو ته پاملرنه درلوده چې له دې ډلې څخه کولای شو حضرت عمر بن عبدالعزیز (رض) ته اشاره وکړو، خو یوشمېر نور یې رعایاو ته په مادي او معنوي لحاظونو لکه څرنګه چې ښایي هغسې پاملرنه ونه کړه.

د امویانو پر ضد پاڅونونه په بېلابېلو کچو د واکمنۍ په لړ کې او نږدې ځایونو کې پیل شول. د امویانو پر ضد دغه خوځښتونه او پاڅونونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې **ابومسلم خراساني** د عباسیانو په مرسته د پاڅون زمینه برابره کړه. ابومسلم له هرڅه مخکې د عباسیانو پاملرنه ځان ته راواړوله. او بیا یې د اسلامي خلافت پر ضد په ختیځ په تېره بیا په **خراسان** کې پاڅون پیل کړ او تر بغداد پورې یې د امویانو ټولو پلویانو ته ماتې ورکړه. د امویانو یوشمېر پلویان د څه ټینګار پرته پاڅون کوونکو ته تسلیم شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د **هرات**، **فوشنگ**، **بلخ**، **تالقانو** او نورو سیمو خلک د ابومسلم په امر تر دمشق پورې د پرله پسې برید په حال کې ورسېدل. هلته یې د لوړو دېوالونو او پیاوړو برجونو پر سر تور رنګي بیرغونه ورپول، په دې حالت کې عباسیانو د ابومسلم ملاتړ درلود په دې توګه **ابوالعباس** په (۱۳۲ هـ) یو سلو دوه دیرشم هجري کال د خلافت چارې په خپل لاس کې ونیولې.

کله چې خلافت ابوالعباس سفاح ته ورسېد، خپل تره **عبدالله بن علي** ته یې دنده وسپارله چې د اموي کورنۍ وروستني خلیفه مروان **تعقیب** کړي. عبدالله هغه تر موصل پورې وخاره او هلته هم چې کوم جنګ پېښ شو، **مروان** ماته وخوړه او **حران** ته وتښتېد. بیا یې **دمشق** او **فلسطین** ته تېښته وکړه. ابوالعباس خپل تره ته لارښوونه وکړه چې د مروان د **تعقیب** چارې **صالح** ته وسپاري. صالح، مروان د **مصر** د **بومیر** نومي کلي پورې وخاره. هلته یې ونیو او ویې واژه. په دې توګه عباسي دوره پیل شوه چې په راتلونکو لوستونو کې به یې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امویانو د نیمګړتیاوو په اړه خبرې وکړي او دویمه ډله دې د خراساني ابومسلم د پاڅون په اړه لازم معلومات په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

- خراساني ابومسلم څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.
- د امویانو په ضد پاڅونونه له کومه ځایه پیل شول؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.
- اموي وروستنی حاکم څوک و او څنګه ووژل شو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو نه د ابومسلم په اړه پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې له نورو سره شریک کاندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته څواک څرنګه ولیږدید؟

د سامرا تاریخي ودانۍ په عراق کې، د عباسیانو د دورې یوه نامتو ابده

ابومسلم خراساني برسېره پر دې چې د یوشمېر عجمو له مرستې او ملاتړ څخه برخمن و، یو مُدبر او باخبره سړی هم و. د **تالقانو، بلخ** او **هرات** خلک یې په مرو کې سره راټول کړل. ددې ترڅنګ یې هڅه وکړه چې د عربو په تېره د عباسیانو مرسته هم ترلاسه کړي. له همدې امله یې د عباسیانو له مشرانو سره چې هغوی هم د امویانو پر ضد په تبلیغاتو بوخت وو، اړیکې ټینګې کړې. عباسیانو چې په پټه د خلکو بلنه تنظیموله، هڅه یې کوله چې نظامي ځواک هم ولري، چې د امویانو واک پای ته ورسوي. هماغه وو چې د عباسیانو پاملرنه **ابومسلم** ته واوښته، د عباسیانو سره د اړیکو او ژمنو له امله د ابومسلم لښکرو په **دمشق** برید وکړ د امویانو د وروستني خلیفه **مروان** ځواکونه یې د واک له ګدۍ راوپرځول، او د چارو واګې یې د **ال عباس** کورنۍ ته وسپارلې.

عباسي دولت پنځه پیړۍ په اسلامي څمکو حکومت وکړ. ددې کورنۍ لومړنی خلیفه ابو العباس (سفاح) وو. چې په ۱۳۲ هجري کال کې یې د چارو واګې په لاس کې ونیولې. نوموړی تر ۱۳۶ هجري کاله پورې پر اسلامي امپراتورۍ واکمني وکړه. د **ابوالعباس سفاح** پلار د امویانو په مخالفتکې ډېر ربړونه وګالل. هغه د خپلې مړینې پر مهال د امویانو پر ضد فعالیتونه او په بلنې پورې مربوطې چارې خپل زوی **ابراهیم**

ته چي په **امام** ملقب و، وسپارلي. امام وروسته د مروان په لاس مسموم شو او په محبس کې يې له نرۍ سترګې پټې کړې.

ابوالعباس د جُمعې په ورځ پر منبر باندې خپله لومړنۍ وينا خلکو ته واوروله، په دې توګه له ده څخه خلک خوښ شول او ده ته يې وويل چې د حضرت رسول اکرم (ص) مبارک سنت دې بيا ژوندی کړ. ده د دې وينا په ترڅ کې د حضرت نبي کريم (ص) له فضايلو څخه خبرې وکړې او د امويانو له ظلمونو او بديو څخه يې يادونه وکړه، چې له ډېرو وګړو، په تېره تېره د نبوت له درنې او پتمنې کورنۍ، سره يې کړي وي. دا يې هم زياته کړه چې امويانو په زور، دوکې او چل ول اسلامي خلافت غصب کړی و.

د عباسيانو واکمني تر ۶۵۶ هجري کاله پورې وغځېده. د پنځو پېړيو په اوږدو کې ددې کورنۍ څو تنه واکمنان د واک پر ګدۍ کېناستل. په دې دورې کې ډېرې پېښې رامنځ ته شوې يوه يې د ابومسلم وژنه وه چې د **منصور** د حکومت په دوره کې ترسره شوه.

وروسته له منصور څخه کابو ۳۶ تنه يو په بل پسې خلافت ته ورسېدل، چې د يوشمېر مشهورو کسانو نومونه يې په جدول کې لوستلای شئ:

د عباسي خليفه ګانو نومونه او د هغوی د واکمنۍ مهال

ددې کورنۍ وروستنی خليفه **ابو احمد المستعصم بالله** و چې د چنګيزيانو د يرغلونو له امله د واک له ګدۍ راوپرځېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ابومسلم په اړه معلومات ورکړي او دويمه ډله دې د ابومسلم د وژل کېدو په اړه خپل معلومات له نورو سره شريک کاندي.

پوښتنې:

- د خراساني ابومسلم دکارونو په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.
- ابوالعباس (سفاح) څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.
- خراساني ابومسلم څرنګه ووژل شو؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلې سيمې له پوهانو او مشرانو څخه د امويانو نه عباسيانو ته د واک د لېږد په اړه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې همدغه مطالب په ټولګي کې دننه خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسيانو خلافت څرنګه راوپرځيد؟

د عباسيانو د دورې يوه سکه

له هغه وروسته چې **ابومسلم** ووژل شو يو ډېر شمېر سيمه ييز ځواکونه په تېره د اسلامي امپراتورۍ د ختيځو برخو واکمنان پر **عباسيانو** بې باوره شول. په **هرات**، **سيستان**، **بلخ** او نورو ځايونو کې يوشمېر محلي حاکمانو مخالفت ته مخه کړه. دغه مخالفتونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې د **هارون الرشيد** د زامنو **مامون** او **امين** ترمنځ د مخالفتونو له امله لويه ستونزه جوړه شوه. د هرات خلک او **فوشنجي طاهر** د مامون په پلوۍ راپاڅېدل. هغوی غوښتل له يوې خوا د ابومسلم کسات واخلي او له بله پلوه د بغداد په اداري او اسلامي خلافت کې د غير عربو ونډه او ارزښت زيات کړي.

د عباسي خلفاوو په وروستنيو مهالونو کې داسې کسان واک ته ورسېدل چې پرته له مزو چرچو يې نور کار نه درلود. د دې کورنۍ د راپرځيدو په اړه کولای شو يو لړ زيات لاملونه په ګوته کړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیلګې په توګه:

- **په خلکو باندې ظلم او د وعدو نه پر ځای کول**: عباسیانو له خپلې کورنۍ نه پرته له خپلو نورو پلویانو سره وفا نه کوله چې یوه نمونه یې له ابومسلم سره ناروا چلند و.
- **د عباسیانو پر ضد یوشمېر پاڅونونه**: د عباسي خلافت په بېلابېلو برخو کې د خپلواکۍ لپاره د سیمه ییزو واکمنانو پاڅونونو، د عباسیانو دولت کاواکه کړ.
- **د عباسي خلیفه ګانو بې کفایتي**: د عباسي کورنۍ په وروستیو کلو کې داسې کسان واک ته ورسیدل چې د خلکو له ځورونې، مزو چړچو او اخلاقي فسادونو څخه یې پرته نور څه کار نه و.
- **د پیاوړي مرکزیت نشتوالی**: عباسي خلیفه ګانو د خلافت د دوام لپاره نه څه پوهه او نه جرئت درلود. هر سیمه ییز امیر کولای شول چې خلیفه وویروي او په خپله ګټه یې وکاروي.

په دې توګه د اسلامي امپراتورۍ د وېش او ټوټه کېدو غوښتنې زیاتې شوې، خو هغه څه چې په پرېکنده توګه د عباسیانو د دولت د راپرځېدلو لامل وګرځېد هغه د نیز او سیلاب په توګه د هلاکو تر اداري لاندې بغداد ته د مغولي لښکرو رسېدل و، چې په پایله کې یې عباسي خلافت ته تر پنځو پېړیو واکمنۍ وروسته د پای ټکی کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د وروستیو کلونو په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د عباسیانو د راپرځېدلو د لاملونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

- په عباسي دولت کې لومړني مخالفتونه څنګه پیل شول؟
- پر عباسیانو وروستی ګذار د کومو ځواکونو له لوري وشو؟ بیان یې کړئ.
- د عباسیانو په راپرځېدو کې کوم لاملونه مهم او ټاکونکي و؟ لړلیک یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فوشنجي طاهر په اړه له خپلو مشرانو پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم ټولګي د تاریخ د مضمون اصطلاحات (ګړنې)

الف:

اورتون: د زردشتیانو عبادت ځای او هغه ځای چې د عبادت لپاره اور پکې بلېږي.
ارشیف: د پخوانیو لیکنو ساتنځای.
ائین: مذهب، دین: او کله هم د قانون په توګه راغلی دی.
اساطیر: داستانونه، کیسې: هغه تاریخ چې پر شفاهي روایاتو او داستانونو ډېره لګوي، همدغسې مطالبو ته اساطیري تاریخ ویل کېږي.
سکندریه: یوناني تم ځای، نظامي عسکري ځای، هغه سیمه چې د یونانیانو او په ځانګړې توګه د سکندر له خوا جوړه شوې ده.
ابداعات: نوي جوړ شوي. نوي بدلونونه. هغه څه چې په پخواکې معمول نه وي او په نوې بڼه وړاندې شي.
العیاذ باالله: پناه وړو د لوی ښتن حضور ته.
انصار: په لغت کې د مرسته کوونکو په معنا ده او په اصطلاح کې د مدینې هغو وګړو ته ویل کېږي چې د مکې له کډوالو سره یې مرسته وکړه او له هغوی یې تود هرکلی وکړ.
ارتداد: له دین نه اوښتنه. هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه واوښتل مرتد وګڼل شول. یا په بلې وینا هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه اوښتي وو، مرتد ګڼل کېدل.

ب:

لرغونپوهنه: لرغونپوهنه: هغه پوهنه ده چې له تاریخه دمخه دوران تر څېړنې لاندې نیسي او مطالعه کوي.
بدر: مدینې ته نږدې یو غر دی.
بعثت: په رسالت مامور کېدل یا ژوندي کېدل.
برونز: برنجي وسایل: (د مس او قلعي ترکیب او ګډون دی.
بودا: ګوتاما یا د بودایي دین لارښود.
بودیستوا: د بودا منونکي، هغه کسان چې د بودا کېدلو په مرحلې کې دي.

ت:

کلیزه: (جنتري): د ورځو، میاشتو او کلونو دقیقه شمېرنه.

ج:

جیحون: د امو سیند
جمل: اوښ، د جمل جګړه، هغه جګړه چې په هغې کې بي بي عایشه (رض) پر اوښ سپره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ح:

حجه الوداع: د حضرت نبي کريم (ص) وروستنی حج.

حماسي: هېوادني، جنګي، غورځنګي.

خ:

خرافات: هغه کره وره چې له شريعت، عقل او منطق څخه لرې وي.

خوارج: وتلي، هغه ډله چې د صفين په جنګ کې يې د هغه حکميت مخالف کاوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه او معاويه له لورې منل شوې وو.

م:

ماقبل تاريخ: له تاريخ څخه د مخه.

منبع: ماخذ. سرچينه او هغه اثار چې په کتاب ليکنې کې د ليکوال له خوا تر استفادې او ګټې لاندې نيول کېږي.

موزيم: د لرغونو او تاريخي اثارو ساتنځای.

د:

درج: ثبت او ليکنه.

ر:

رب النوع: د انسان له لوري جوړه شوې الهه، بُت پالنه.

س:

سامانه: جوړول، تنظيمول، په لرغوني زماني کې د اريايي وګړو عمومي جشن لکه د نوروز جشن او د بزګر جشن.

سيحون: د رود تګ لورې او په تاجکستان کې د سير دريا نوم دی.

سبک: شيوه، لاره، طريقه، تګ لاره.

ش:

شرک: له لوی ښتن سره شريک راوړل. بت پرستي. او په يوه خدای باندې باور نه لرل.

ص:

لاکي صندق: دغه صندق چې له لرګي څخه جوړ شوي او د لاک په مټ چې يوه کيمياوي ماده ده، پوښل شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفین: په شام کې د یوه ځای نوم، چې په عین حال کې د حضرت علي کرم الله وجهه او د امیر معاویه ترمنځ جګړه هم همدلته پیښه شوې ده.

ع:

هندي عاج: د هندي پیلانو هغه غاښونه چې ظریفه اثار ورڅخه جوړېږي.

عام الفیل: د فیل کال په اعرابو کې یو کال د فیل په نامه مشهور و له هجرته ۵۳ کاله مخکې کال.

غ:

د حرا غار: د مکې مکرمې په یوې سیمې کې یوه سمڅه وه چې هلته به حضرت رسول اکرم (ص) د لوی څښتن په ذکر او عبادت لګیا و.

غزا: په لغت کې د جنګ په معنا ده او په اصطلاح کې هغه جنګ ته ویل کېږي چې له مسلمانانو نه د دفاع او د اسلام د خپرېدا او پراختیا لپاره یې صورت موندلی وي.

غزوه: هغې جګړې ته وایي چې د حضرت محمد (ص) په ګډون پېښه شوې وي.

ف:

فرعون: د Paare له توري او کلمې څخه اخیستل شوي او د مصري پاچاهانو لقب و. چې په پخواني مصر کې دغه توري استعمالیده.

ق:

قلمرو: جغرافیایي محدوده. د واک لاندې سیمه. د دولتي واکمنی حدود او سیاسي واکمني.

ک:

ډېرلیک: په ډېره لیکل شوی مطلب. هغه لیکنه چې په ډبرې کې حک او کیندل شوې وي او په عامه معنا لیکنه.

ګ:

ګاتها: د زردشت نصیحتونه یا د سپین تمان پندونه (نصحیتونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

م:

مسکوکات: د سکو ټولګه. فلزي سیکې.

مزج: یوځای کېدل. ګډ کېدل. یو له بل سره یو کېدل.

د مزج توری او کلمه په تاریخ کې هغو مدنیتونو ته استعمال شوېده چې سرچینه یې بیله او لاس ته راوړنې یې یو ډول وي او په عامه معنا یوځای کیدنې ته هم ویل کېږي.

مشرکین: هغه وګړي او کسان چې له لوی څښتن سره شریک راوړي.

و:

وحدانیت: په یوه او واحد څښتن تعالي باندې ایمان او باور لرل.

ویدي: د اریایانو د سرودونو څلور کتابونه دي چې له ریګویدا، اتهر ویدا، ساما ویدا او ویجورو ویدا څخه جوړ دي. د ویدا او ویدي توری او کلمه د پوهې او تیز هوشی په معنا هم کارول شوېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library